

**RETNINGSLINJER FOR
EVALUERING AF DEN
FOREBYGGENDE INDSATS
PÅ NARKOTIKAOMRÅDET
HÅNDBOG FOR PROGRAMPLANLÆGGERE OG
BEDØMMERE**

Christoph Kroger

Heike Winter

Rose Shaw

IFT Institut für Therapieforschung

München

Tyskland

Forord

I de seneste år er antallet af forebyggende aktiviteter i samtlige EU-medlemsstater vokset. Men de fleste af projekterne har ikke været genstand for en effektiv evaluering, således at der er et presserende behov for at øge kendskabet til evalueringsprocessen og udveksle erfaringer og resultater.

Det Europæiske Overvågningscenter for Narkotika og Narkotikamisbrug søger at fremme anvendelsen af videnskabelige evalueringsmetoder på narkotikaområdet, således at forebyggelsens kvalitet kan forbedres. Med henblik herpå er der indgået aftale med det tyske Institut für Therapieforschung (IFT) om udarbejdelse af retningslinjer. Retningslinjerne (som De nu er ved at læse) er tænkt som et redskab, der kan hjælpe ved evalueringen af den forebyggende indsats i mange forskellige sammenhænge og på grundlag af en række forskellige strategier. Retningslinjerne vil gøre resultaterne mere sammenlignelige og derved fremme udvekslingen af og drøftelserne om "god praksis" mellem EU-medlemsstaterne i forbindelse med forebyggelse af narkotikamisbrug. Anvendelsen af videnskabelige evalueringsmetoder vil også hjælpe hver enkelt projektplanlægger med at fortolke resultaterne af en eventuel forebyggende indsats og opstille regler for de fremtidige undersøgelser.

Sideløbende med udarbejdelsen af retningslinjerne er der gennemført fem andre europæiske projekter om forebyggelse af narkotikamisbrug. Disse seks projekter koncentrerer sig om forskellige aspekter af forebyggelsen og supplerer som helhed hinanden.

Det første projekt, som gennemføres af COST A6-arbejdsgruppe 2, koordineres af Alfred Uhl fra Ludwig Boltzmann-instituttet i Wien. Projektets mål fremgår af titlen, *Evaluation of Primary Prevention in the Field of Illicit Drugs. Definitions - Concepts - Problems*. Hovedmålet har været at opnå enighed blandt europæiske eksperter om teoretiske definitions- og metodespørgsmål.

Det andet projekt er Pompidou-gruppens udgivelse af *The Drug Prevention Handbook* i samarbejde med Jellinek Consultancy i Amsterdam. Håndbogen er en vejledning for de personer, som udvikler og gennemfører den forebyggende indsats på narkotikaområdet. Håndbogen er en vigtig kilde til detaljerede oplysninger og indeholder checklister over de spørgsmål, der skal tages hensyn til ved planlægning, gennemførelse og evaluering af forebyggelsesaktiviteterne.

Narkotikaovervågningscentret har iværksat tre andre projekter, som går ud på at fremme anvendelsen af videnskabelige evalueringsmetoder og forbedre kvaliteten af den forebyggende indsats.

Mark Morgan fra Dublin's Education Research Centre har oprettet en *Instrument Bank for Evaluation of Prevention Programmes* med konkrete eksempler og umiddelbart tilgængelige instrumenter, der kan benyttes ved proces- og resultatevalueringen.

Narkotikaovervågningscentret er ved at oprette en database over den forebyggende indsats i Europa, nemlig the Exchange on Drug Demand Reduction Action (EDDRA). Databasen er blevet afprøvet i forbindelse med en feasibility-undersøgelse gennemført af Teresa Salvador fra CEPS i Madrid.

Endelig er der som et sidestykke til disse retningslinjer udgivet en *Monografi om evaluering af narkotikaforebyggelse*. Monografien bygger på indlæg og workshop-diskussioner fra *den første konference om evaluering af narkotikaforebyggelse*, som fandt sted i marts 1997 i Narkotikaovervågningscentrets hovedkvarter i Lissabon.

Retningslinjerne er udarbejdet i tre faser. Først blev de nuværende europæiske forebyggelsesaktiviteter analyseret, og kendskabet til og eksempler på god evalueringspraksis blev vurderet. I anden fase blev retningslinjerne udarbejdet på grundlag af resultaterne af denne vurdering og en gennemgang af litteraturen på området. Et første udkast blev drøftet på en IFT-workshop for eksperter i august 1996, og på konferencen i marts 1997 blev der fremlagt et revideret udkast. Det reviderede udkast blev behandlet på tre parallelle workshops og vurderet på grundlag af en spørgeskemaundersøgelse.

Det reviderede udkast blev ligeledes underkastet en feasibility-undersøgelse som led i 20 europæiske forebyggende projekter i 13 EU-medlemsstater. For hvert af disse projekter skulle der udarbejdes en evalueringsrapport på grundlag af retningslinjerne, hvis kvalitet og anvendelighed også skulle vurderes. Endelig vurderede deltagerne i feasibility-undersøgelsen kvaliteten af retningslinjerne under en todages workshop i juni 1997. Vi betragter derfor denne sidste udgave som de endelige retningslinjer for evaluering af den forebyggende indsats på narkotikaområdet.

Vi vil gerne takke de mange eksperter, som med deres tid og kommentarer har bidraget til udarbejdelsen af retningslinjerne. Også deltagerne i det første ekspertmøde i München i 1996 skal have tak: Wim Buisman (Jellinek-centret, Amsterdam), Mark Morgan (Education Research Centre, Dublin), Alice Mostriou (Athens University Medical School, Athen), Jorge Negreiros (Universidade do Porto, Porto), Teresa Salvador (Centro de Estudios sobre Promocion de la Salud, Madrid), Anne-Marie Sindballe (Sundhedsstyrelsen, København), Zili Sloboda (National Institute for Drug Abuse, Rockville) og Alfred Springer (Ludwig Boltzmann Institut, Wien). Også Alfred Uhl (Ludwig Boltzmann Institut, Wien) har ydet et værdifuldt bidrag ved at deltage aktivt i drøftelserne af særlige emner.

Endelig retter vi en særlig tak til alle, som deltog i feasibility-fasen og brugte en masse tid, tålmodighed og energi på at "prøvekøre" det andet udkast til retningslinjer. På alle projektdeltagernes vegne ønsker vi at takke Christian Fazekas (Østrig), Peer van der Kreeft (Belgien), Matthy Balthau (Belgien), Tuukka Tammi (Finland), Françoise Baranne (Frankrig), Cecile Gendre (Frankrig), Josef Mast (Tyskland), Vasso Boukouvala (Grækenland), Mark Morgan (Irland), Cristina Sorio (Italien), Han Kuipers (Nederlandene), Sonia Po og Rui Castro Rodrigues (Portugal), Dulcinea Gil (Portugal), Francisco Javier Corpas (Spanien), Ulla Isaksson (Sverige), Harriet Gilberg (Sverige) og Willm Mistral (Det Forenede Kongerige). Takket være disse personers erfaringer og tilbagemeldinger er disse retningslinjer blevet et værktøj, der kan anvendes i praksis ved forebyggelsen af narkotikamisbrug.

Indholdsfortegnelse

Forord	2
INDLEDNING	7
Hvad er evaluering?	7
Hvad er problemets art og rækkevidde?	7
Hvilken indsats kan påvirke problemet?	7
Hvad er indsatsens målgruppe?	7
Når indsatsen faktisk målgruppen?	7
Gennemføres indsatsen som planlagt?	7
Er indsatsen effektiv?	7
Den teoretiske baggrund for retningslinjerne	8
Muligheder for at anvende retningslinjerne	8
Håndbogens opbygning	9
Del A: Retningslinjerne	9
Del B: Eksempler	9
Del C: Ordliste	10
Brugen af håndbogen	10
<i>DEL A: RETNINGSLINJER FOR PLANLÆGNING OG GENNEMFØRELSE AF EVALUERINGER</i>	12
Kapitel 1: Evaluering af programplanlægningen	12
1.1 Fænomenet	12
1.2 Den begrebsmæssige baggrund	13
1.3 Behovet for en forebyggende indsats	13
1.4 Målgruppen	13
1.5 Mål	14
1.6 Metoder	15
1.7 Ressourcer	15
1.8 Planlægning af procesevalueringen	16
1.9 Planlægning af resultatevalueringen	16
1.10 Overvejelser vedrørende planlægningsfasen	16
1.11 Checkliste til brug for planlægningen	16
Kapitel 2: Procesevaluering	18
2.1 Planlægning af procesevalueringen	18
2.2 Gennemførelse af den forebyggende indsats	18
2.3 Målgruppen igen	19
2.4 Eksponering	19
2.5 Kvaliteten af den forebyggende indsats	19
2.6 Drøftelse af resultaterne af procesevalueringen	20
2.7 Procescheckliste	20
Kapitel 3: Resultatevaluering	21
3.1 Planlægning af resultatevalueringen	21
3.2 Den faktiske resultatevaluering	22
3.3 Stikprøven	22
3.4 Resultaterne	22
3.5 Drøftelse af resultaterne af resultatevalueringen	23
3.6 Resultatcheckliste	23
Kapitel 4: Formidling af resultaterne	25
4.1 Udarbejdelse af en plan for formidlingen	25
<i>DEL B: EKSEMPLER</i>	26

Kapitel 1: Evaluering af programplanlægningen	26
1.1 Fænomenet	26
1.2 Den begrebsmæssige baggrund	27
1.3 Behovet for en forebyggende indsats	28
1.4 Målgruppen	30
1.5 Mål	32
1.6 Metoder	34
1.7 Ressourcer	36
1.8 Planlægning af procesevalueringen	37
1.9 Planlægning af resultatevalueringen	37
1.10 Overvejelser vedrørende planlægningsfasen	38
Kapitel 2: Procesevaluering	39
2.1 Planlægning af procesevalueringen	39
2.2 Gennemførelse af den forebyggende indsats	40
2.3 Målgruppen igen	42
2.4 Eksponering	43
2.5 Kvaliteten af den forebyggende indsats	44
2.6 Drøftelse af resultaterne af procesevalueringen	45
Kapitel 3: Resultatevaluering	47
3.1 Planlægning af resultatevalueringen	47
3.2 Den faktiske resultatevaluering	48
3.3 Stikprøven	48
3.4 Resultaterne	50
3.5 Drøftelse af resultaterne af resultatevalueringen	51
Kapitel 4: Formidling af resultaterne	53
4.1 Udarbejdelse af en plan for formidlingen	53
DEL C: ORDLISTE	56
Barrierer	56
Bedømmer	56
Behovsvurdering	56
Beskyttende faktorer	57
Datakvalitet	58
Design	58
Dækning	58
Effektvariabler	58
Eksponering	59
Endelig målgruppe	59
Fastholdelse	59
Forebyggende indsats	59
Forsætlige ændringer	59
Frafald	60
Gyldighed	60
Holdninger til rusmidler	60
Iagttagelser	60
Incidens	60
Indikator	60
Instrumenter	61
Interview	61
Kontrolgruppe	61
Kontrolgruppedesign	61
Kulturelle sædvaner	61
Kvalitativ model	62
Kvalitet af indsatsen	62
Kvantitativ model	62
Livsfærdigheder	62

Livsstil	63
Mål	63
Målgruppe	63
Normer	63
Nytænkning	63
Objektivitet	64
Observatør	64
Planer om at bruge narkotika	64
Problemadfærd	64
Præ- og posttest	64
Prævalens	65
Pålidelighed	65
Risikofaktorer	65
Rusmiddelforbrugende adfærd	65
Skævhed	65
Spørgeskema	66
Statistiske metoder	66
Strukturforandringer	66
Troskab	67
Udvælgelseeffekter	67
Uventede ændringer	67
Variierende behovsopfattelser	67
Viden om rusmiddelforbrug	67

LITTERATUR **69**

INDLEDNING

Hvad er evaluering?

Evaluering af en indsats, et projekt eller et program¹ vil sige systematisk at indsamle, analysere og fortolke oplysninger om indsatsens forløb og eventuelle virkninger. De indsamlede oplysninger er ofte grundlag for beslutninger om en eventuel forbedring eller udvidelse af en indsats eller om indsatsens bortfald.

Ved en evaluering skal der i det væsentlige tages stilling til følgende grundspørgsmål:

Hvad er problemets art og rækkevidde?

Hvilken indsats kan påvirke problemet?

Hvad er indsatsens målgruppe?

Når indsatsen faktisk målgruppen?

Gennemføres indsatsen som planlagt?

Er indsatsen effektiv?

Det er nødvendigt at besvare disse spørgsmål for at kunne sondre mellem den nyttige forebyggende indsats og den ineffektive indsats. Dette er vigtigt ikke blot for at forbedre vort kendskab til forebyggelse og bidrage til forbedringen af forebyggelsens kvalitet, men også fordi besvarelserne vil hjælpe dem, der fastlægger strategierne og skaffer finansieringen, med at beslutte, hvilke projekter der skal støttes, og hvilke projekter der ikke skal støttes.

Men selv om der i teorien er bred enighed om evalueringernes nødvendighed og nytte, er det meget få forebyggende aktiviteter, der i praksis er blevet evalueret i Europa. En af årsagerne til denne manglende evaluering i praksis kan være ukendskab til og usikkerhed

¹ I disse retningslinjer foretrækkes udtrykket "forebyggende indsats" frem for "projekt" eller "program", da disse udtryk kan have forskellige betydninger for forskellige personer. (Da udtrykket forekommer på alle sider, vil det kun på dette sted blive markeret med Y.)

omkring, hvorledes man evaluerer en indsats til forebyggelse af narkotikamisbrug.

Det er dette problem, der skal afhjælpes med disse retningslinjer. Retningslinjerne er tænkt som en praktisk håndbog, der kan danne grundlag for troværdige videnskabelige evalueringer af forskellige former for forebyggelse i forskellige sammenhænge.

Den teoretiske baggrund for retningslinjerne

Da vi planlagde retningslinjerne, besluttede vi at anvende en struktureret, empirisk, kvantitativ model. Nogle mennesker vil måske ønske grundigere oplysninger om den kvalitative metode, men vi følte, at det inden for de givne rammer ikke var muligt at kombinere den kvantitative og den kvalitative model på en tilfredsstillende måde. Vi anbefaler, at de, der ønsker at vide mere om teorien og metoden bag evalueringsprocedurerne, anskaffer sig Narkotikaovervågningscentrets *Monografi om evaluering af narkotikaforebyggelse*. Monografien indeholder grundige oplysninger om de mange forskellige evalueringsspekter (f.eks. situationen i Europa og Amerika, forskellige former for evaluering, måling af resultater, mellemvariabler, omkostningseffektivitet, hindringer for evaluering og udfordringer i forbindelse med evaluering).

Hvem kan benytte retningslinjerne?

Retningslinjerne skal hjælpe folk i forskellige stillinger med at planlægge og evaluere den forebyggende indsats på narkotikaområdet. Retningslinjerne er særlig beregnet for personer med en praktisk baggrund og ringe evalueringserfaring, men de kan også være til hjælp for de mere erfarne.

For at opfylde behovene hos begge disse målgrupper har vi inddelt håndbogen i tre dele ud fra den tankegang, at jo større evalueringserfaring man har, des mindre behøver man måske at læse, og omvendt.

Muligheder for at anvende retningslinjerne

Retningslinjerne skal først og fremmest hjælpe personer, der arbejder med forebyggelse på narkotikaområdet, med at evaluere deres forebyggende indsats. Men retningslinjerne kan også anvendes på andre måder. De kan f.eks. anvendes som en hjælp til undervisning i

evalueringsteknikker - vore egne erfaringer med et seminar for personer, der skal foretage evalueringer, har vist, at retningslinjerne er et meget nyttigt didaktisk værktøj. Retningslinjerne kan ligeledes bruges ved udarbejdelsen og evalueringen af finansieringsforslag, rapporter og endog andre retningslinjer.

Hvornår kan retningslinjerne anvendes?

Retningslinjerne fokuserer på evalueringen af den forebyggende indsats. De giver ikke oplysninger om, hvorledes en bestemt indsats skal gennemføres. Retningslinjerne kan tages i brug allerede i idéfasen som hjælp til at planlægge indsatsen. Senere kan de anvendes ved evalueringen af indsatsens gennemførelse og resultater. Retningslinjerne er anvendelige ikke alene ved nye og uprøvede indsatsformer, men også ved de gennemprøvede og rutinemæssige former.

Håndbogens opbygning

Håndbogen er inddelt i tre dele: selve retningslinjerne, eksempler og en ordliste. Den første del er en kort og koncis gennemgang af hovedpunkterne i retningslinjerne. Anden del indeholder mere detaljerede baggrundsoplysninger samt eksempler på hvert af de spørgsmål, som behandles. Endelig er der en fuldstændig gennemgang af de vigtigste udtryk i ordlisten i tredje del.

Del A: Retningslinjerne

Denne del er håndbogens ramme, som omfatter alle de trin og spørgsmål, som bør indgå i en evaluering. Retningslinjerne dækker fire hovedområder: planlægningsfase, kvalitets- og procesevaluering, resultatevaluering og endelig formidling af evalueringresultaterne, som alle begynder med en kort indledning. Alle tekniske termer, som er mærket med en pil ("Y"), forklares nærmere i ordlisten.

Del B: Eksempler

Denne del indeholder baggrundsoplysninger om spørgsmål dækket af retningslinjerne samt praktiske eksempler, som er inspireret af feasibility-undersøgelsen. Denne del vil være særlig nyttig for dem, der ikke har så stor erfaring med projektplanlægning og -evaluering.

Del C: Ordliste

Ordlisten indeholder mere detaljerede beskrivelser, definitioner og forklaringer vedrørende de tekniske og metodemæssige udtryk, der benyttes i retningslinjerne. I lighed med del B vil ordlisten hjælpe dem, som er mindre fortrolige med metodemæssige spørgsmål, med at forstå og anvende retningslinjerne.

Brugen af håndbogen

Ved udarbejdelsen af disse retningslinjer har vi søgt at indarbejde de væsentligste aspekter, som skal tages i betragtning ved planlægningen og evalueringen af forebyggende aktiviteter. Vi kunne naturligvis have medtaget mange flere spørgsmål, men af praktiske årsager har vi besluttet at begrænse retningslinjerne til det allernødvendigste.

Vi er også opmærksomme på, at mange, der arbejder med forebyggelse, ikke altid har de nødvendige økonomiske og personalemæssige ressourcer til at foretage en fuldstændig evaluering af den forebyggende indsats. Alligevel opfordrer vi kraftigt læseren til systematisk at følge den grundlæggende fremgangsmåde, der er fastsat i retningslinjerne, for at sikre en forebyggende indsats af høj kvalitet.

Vi anbefaler, at man læser alle spørgsmål i del A, selv om det i mange tilfælde ikke vil være nødvendigt at besvare dem alle. Projektbedømmerne bør i almindelighed forsøge at besvare samtlige spørgsmål om planlægningsfasen (kapitel 1) og - afhængigt af evalueringsplanen - gå videre til procesevalueringen (kapitel 2) og resultatevalueringen (kapitel 3). Resultatevalueringen er meget vigtig, selv om en sådan evaluering ikke altid er mulig i forbindelse med mindre forebyggende aktiviteter. Har man planer om at evaluere resultaterne, bør man være i besiddelse af en grundlæggende statistisk viden, som ikke kan formidles i en håndbog som denne. Endelig er kapitlet om resultaternes anvendelse (kapitel 4) relevant for alle former for evaluering.

Evalueringsarbejde er ikke let - det kan være meget tids- og omkostningskrævende. Disse retningslinjer skal hjælpe en gennem den udviklede procedure. Når man har benyttet retningslinjerne et par gange og fået tillid til sine evner som bedømmer, vil man begynde at finde hele evalueringsprocessen værdifuld. I sidste instans gør

evalueringen det muligt for en at planlægge sin indsats mere effektivt, ligesom retningslinjerne gør det muligt at planlægge evalueringen mere effektivt.

DEL A: RETNINGSLINJER FOR PLANLÆGNING OG GENNEMFØRELSE AF EVALUERINGER

Tegnet " Y " angiver udtryk, som forklares i ordlisten.

Kapitel 1: Evaluering af programplanlægningen

Evaluering af programplanlægningen refererer til den fase, hvor den Yforebyggende indsats planlægges og udformes. Det er i denne fase, at målene og metoderne vælges, og evalueringen af denne fase afspejler processen med at definere problemet og den Y endelige målgruppe (som ikke nødvendigvis er sammenfaldende med den faktiske Ymålgruppe for indsatsen). Denne evaluering omfatter en behovsanalyse med henblik på den forebyggende indsats og en vurdering af de disponible ressourcer.

Evalueringen kan gennemføres enten af en ekstern Ybedømmer² eller af den person, der har ansvaret for indsatsen. Der bør indsamles oplysninger fra planlæggerne og den gruppe, som skal gennemføre indsatsen. Oplysningerne kan skaffes gennem personlige interviews, spørgeskemaer, checklister eller skriftlige rapporter. Andre nyttige kilder til oplysninger er de nationale eller lokale undersøgelser og de videnskabelige eller andre publikationer, som behandler de spørgsmål, der skal tages op i programplanlægningsfasen. Resultaterne bør skrives ned.

1.1 Fænomenet³

Udgangspunktet for planlægningsfasen bør være en beskrivelse af arten, omfanget og lokaliseringen af det fænomen, som den forebyggende indsats skal rettes mod. Fænomenet bør altid defineres som en Yrusmiddelforbrugende adfærd, som den planlagte indsats skal søge at forebygge eller ændre. De karakteristiske træk ved de personer, der berøres af fænomenet, bør ligeledes fastlægges.

Følgende spørgsmål skal besvares. For hvert spørgsmål bør man beskrive sine oplysningskilder og kommentere oplysningernes kvalitet.

- a. Hvilket fænomen ønskes forebygget eller ændret med den planlagte indsats?**
- b. Hvad er de sociodemografiske kendetegn for personer, som berøres af fænomenet, sammenlignet med andre personer?**
- c. Hvor opstår fænomenet, og hvor opstår det ikke?**

² Da dette udtryk også optræder jævnligt, vil det kun én gang blive markeret med Y.

³ Udtrykket "fænomen" foretrækkes i disse retningslinjer, fordi udtrykket "rusmiddelproblem", som man også kunne benytte, har mere negative konnotationer.

d. *Hvor længe har fænomenet været kendt? Har fænomenets omfang, virkninger og relevans ændret sig med tiden?*

1.2 Den begrebsmæssige baggrund

Efter kortlægningen af fænomenet anføres det, hvilken teori der ligger til grund for ens indtryk af, hvad der er årsag til fænomenet, og hvorledes dette kan ændres og kontrolleres. Herved skulle det klart fremgå, hvorfor man har valgt netop de mål (se 1.5) og metoder (se 1.6) for den særlige indsats, som man har.

Følgende spørgsmål skal besvares, og der bør også gives eksempler på strategier og aktiviteter, som kan ændre (eller har ændret) fænomenet.

a. *Hvilken forklaring på fænomenets oprindelse foretrækker du?*

b. *Hvilke faktorer er årsag til fænomenets fortsættelse?*

1.3 Behovet for en forebyggende indsats

Man må også undersøge, om fænomenet er så udbredt, at det berettiger til en indsats. Denne undersøgelse af behovet for en særlig indsats må omfatte en beregning af antallet af personer, som påvirkes af fænomenet, og der må tages stilling til, hvorfor netop denne indsats skal vælges frem for enhver anden, ligesom det må fastslås, hvorledes (og hvorvidt) indsatsen falder i tråd med andre aktiviteter.

Følgende spørgsmål skal besvares.

a. *Hvor mange personer berøres af fænomenet? Hvor mange nye tilfælde er der, og hvor ofte dukker de op? (Yprævalens, Yincidens)*

b. *Hvordan forventer du, at fænomenet vil udvikle sig, såfremt der ikke gøres noget? Hvad er grundene til denne forventning?*

c. *Hvordan vil du beskrive behovet for indsatsen?*

d. *Er der forskellige meninger om behovet for en indsats? (Yvarierende behovsopfattelser)*

e. *Hvorledes vurderede du behovet for en indsats? (Ybehovsvurdering)*

f. *Har du kendskab til lignende former for indsats, der er i gang eller planlagt? Har du planer om et samarbejde?*

1.4 Målgruppen

Derefter bør man definere, hvilken gruppe den specifikke indsats er rettet mod (Ymålgruppe). Der kan sondres mellem to typer målgruppe, nemlig en Yendelig målgruppe, som er mest udsat for narkotikafænomenet, og en Ymellemliggende målgruppe som f.eks. forældre, lærere og den almindelige befolkning. Såfremt indsatsen henvender sig til en Ymellemliggende målgruppe, bør denne gruppe

beskrives som målgruppen, og er der flere målgrupper, bør de beskrives hver for sig. Man bør også skitsere, hvorledes målgruppen kan nås og motiveres til at deltage i indsatsen.

Følgende spørgsmål skal besvares.

- a. Er målgruppen den Yendelige målgruppe eller en Ymellemliggende målgruppe?**
- b. Hvad er målgruppens sociodemografiske kendetegn, fænomenets omfang og gruppens størrelse?**
- c. Hvorfor har du valgt denne målgruppe?**
- d. Hvor mange personer planlægger du at nå?**
- e. Hvor og hvordan vil du kontakte, rekruttere og motivere målgruppen? (Yudvælgelseeffekter, Ydækning, Yskævhed)**
- f. Hvordan vil du sikre, at målgruppen forbliver intakt under indsatsen? (Yfracfald)**
- g. Selv om den påtænkte indsats alene henvender sig til en Ymellemliggende målgruppe, hvilke kendetegn har dennes Yendelige målgruppe?**

1.5 Mål

Man må gøre sig klart, hvad indsatsens Ymål er, og definere den forventede effekt på den rusmiddelforbrugende adfærd og Yeffektvariablerne. Man bør også beskrive, hvordan indsatsen forventes at påvirke eventuelle Ymellemliggende målgrupper.

Følgende spørgsmål skal besvares.

- a. Hvordan vil indsatsen påvirke den rusmiddelforbrugende adfærd i den Yendelige målgruppe?**
- b. Hvordan vil indsatsen påvirke de effektvariabler, der er direkte forbundet med den rusmiddelforbrugende adfærd i den Yendelige målgruppe? (Yviden om rusmiddelforbrug, Yholdninger til rusmidler, Yplaner om at bruge narkotika, Ynormer)**
- c. Hvilke mål overvejes for andre effektvariabler? (Ylivsfærdigheder, Yrisikofaktorer, Ybeskyttende faktorer, Yproblemadfærd, Ystrukturforandringer, ændringer i Ylivsstil og Ykulturelle sædvaner)**
- d. Hvilken forbindelse er der mellem disse effektvariabler og rusmiddelforbrugende adfærd?**
- e. Hvad er målet med hensyn til den Ymellemliggende målgruppe?**

f. Hvilken forbindelse er der mellem målene for den Ymellemliggende målgruppe og den Yendelige målgruppe?

1.6 Metoder

Man må også være sikker på, hvilke metoder og strategier man vil følge for at opnå målene. De empiriske beviser vedrørende disse strategier bør ligesom tidsplanen for og den samlede længde af indsatsen beskrives.

Følgende spørgsmål skal besvares.

a. Hvilke strategier, elementer og metoder vil blive anvendt under indsatsen?

b. Hvem vil blive inddraget i den forebyggende indsats?

c. Har du empiriske beviser på metodernes succes (f.eks. videnskabelig litteratur, forskningsrapporter)?

d. Hvor længe vil indsatsen vare?

e. Hvad er den påtænkte tidsplan for indsatsen (antal aktiviteter, varighed og hyppighed for hver aktivitet osv.)?

f. Har du planer om at foretage en feasibility-undersøgelse af indsatsen?

1.7 Ressourcer

Nu, hvor man har klarhed over mål og metoder, bør det undersøges, hvilke ressourcer der er til rådighed. Disse ressourcer omfatter personaletid, og man bør også gøre sig klart, hvilke eventuelle Ybarrierer for ressourcernes tilgængelighed der kan påvirke gennemførelsen eller evalueringen.

Følgende spørgsmål skal besvares.

a. Hvilket personale skal gennemføre indsatsen, og hvilke kvalifikationer kræves?

b. Hvor meget af de enkelte ansattes tid vil indsatsen kræve?

c. Hvor stort er budgettet, og hvem finansierer det?

d. Hvilke yderligere ressourcer er der til rådighed (f.eks. medarbejdere, organisationer, lokaler, materialer osv.)?

e. Hvad kan hindre gennemførelsen eller evalueringen? (Ybarrierer)

1.8 Planlægning af procesevalueringen

Under evalueringen af planlægningsfasen bør man også overveje de næste faser. Det bør besluttes, om der skal være en procesevaluering, og hvem der skal gennemføre denne.

Kapitel 2 vedrører procesevaluering, men hvis De har planer om en sådan evaluering, bør De på dette stadium besvare følgende spørgsmål.

- a. Er der planer om en procesevaluering?**
- b. Hvilke ressourcer rådes der over med henblik på en procesevaluering?**
- c. Hvem vil foretage procesevalueringen?**

1.9 Planlægning af resultatevalueringen

Ud over at beslutte, om der skal foretages en procesevaluering eller ej, bør man beslutte, om der skal foretages en resultatevaluering. Kapitel 3 omhandler resultatevaluering, men har man planer om en sådan evaluering, bør følgende spørgsmål besvares på dette stadium.

- a. Er der planer om en resultatevaluering?**
- b. Hvilke ressourcer rådes der over med henblik på en resultatevaluering?**
- c. Hvem vil foretage resultatevalueringen?**

1.10 Overvejelser vedrørende planlægningsfasen

Endelig skal der ved afslutningen af evalueringen af planlægningsfasen ses på hele dataindsamlingsprocessen og kommunikationslinjerne.

Følgende spørgsmål skal besvares.

- a. Hvem var inddraget i planlægningsfasen?**
- b. Hvad er den generelle vurdering af planlægningsfasens forløb?**

1.11 Checkliste til brug for planlægningen

Nu er evalueringen af planlægningsfasen for indsatsen færdig. Man skulle nu have en klar idé om:

- ☛ hvad man vil tackle (1.1)
- ☛ hvordan man vil forklare fænomenet (1.2)
- ☛ hvorfor indsatsen er nødvendig (1.3)
- ☛ hvem man vil hjælpe med indsatsen (1.4)

- hvad ens mål er (1.5)
- hvordan indsatsen vil blive gennemført (1.6)
- hvilke ressourcer der vil blive benyttet til indsatsen (1.7)

Hele planlægningsprocessen er også gennemgået (1.10), hvilket vil hjælpe en med at forstå, hvorledes beslutningerne blev truffet. Hvis en af disse beslutninger var at fortsætte evalueringen (1.8 og 1.9), vil de næste kapitler hjælpe en med at overvåge forløbet og resultaterne af indsatsen.

Kapitel 2: Procesevaluering

Ved en procesevaluering vurderes indsatsens gennemførelse og deltagernes reaktioner. Det beskrives, hvorledes og hvorvidt den forebyggende indsats har fundet sted, om dens Ydesign har fungeret, og om man har nået den fastlagte målgruppe. Procesevalueringen beskæftiger sig også med indsatsens "kvalitet". Ved en procesevaluering indsamles alle relevante oplysninger om en indsats' succes eller fiasko, hvilket giver nyttige oplysninger, der kan benyttes til fremtidige forbedringer af indsatsen.

2.1 Planlægning af procesevalueringen

Ved planlægningen af procesevalueringen må der træffes beslutninger om, hvilke variabler og indikatorer der skal måles. Ved besvarelsen af følgende spørgsmål anfører man derfor, hvad der er målt, og hvorledes og hvornår det blev målt.

- a. Hvilke variabler og Yindikatorer vil give nyttige oplysninger om indsatsens forløb? Hvilke typer oplysninger (Ykvalitative eller Ykvantitative) vil du vurdere under procesevalueringen?*
- b. Hvilke metoder og instrumenter vil blive anvendt? (Yinterviews, Yspørgeskemaer, Yagttagelser)*
- c. Hvor, hvornår og hvor ofte vil der blive indsamlet procesdata? (Ydesign)*
- d. Hvem vil give de oplysninger, der er nødvendige for procesevalueringen?*
- e. Hvordan har du tænkt dig at analysere oplysningerne?*

2.2 Gennemførelse af den forebyggende indsats

Dette er muligvis det vigtigste i hele indsatsforløbet. Beskrivelsen af gennemførelsen og udviklingen af indsatsen bør dække samtlige aktiviteter, der faktisk blev iværksat. Det gør det muligt at vurdere indsatsen, uafhængigt af om den er gennemført som oprindeligt planlagt. (Yfastholdelse, Ytroskab, Ynytænkning, Yuventede ændringer, Yforsætlige ændringer)

Følgende spørgsmål skal besvares.

- a. Hvilke strategier, elementer og metoder blev faktisk anvendt? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 1.6.*
- b. Hvilke datakilder og instrumenter blev anvendt til måling af indsatsens gennemførelse? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 2.1.*

c. *Hvilke ressourcer blev faktisk anvendt? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 1.7.*

2.3 Målgruppen igen

Man må også undersøge, om den ønskede målgruppe blev nået.

Følgende spørgsmål skal besvares, og man bør også give oplysninger om antallet af deltagere, disses alder, køn, uddannelse og andre relevante variabler. Som ved det foregående underafsnit skal svarene sammenlignes med de oprindelige planer, i dette tilfælde målgruppen som fastlagt i underafsnit 1.4.

a. *Hvor mange personer blev faktisk nået af indsatsen?*

b. *Hvad var de sociodemografiske kendetegn for de personer, der blev nået af indsatsen?*

c. *Hvordan blev disse oplysninger indsamlet ?*

2.4. Eksponering

Derefter skal man undersøge, hvor stor en del af den forebyggende indsats der faktisk nåede målgruppen. (Yeksponering)

Følgende spørgsmål skal besvares.

a. *Hvordan blev eksponeringen målt? Hvilke datakilder, Yinstrumenter eller Yindikatorer brugte man faktisk?*

b. *Hvor længe varede den forebyggende indsats, og hvor mange forebyggende aktiviteter fandt sted? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 1.6.*

c. *I hvor høj grad blev målgruppen faktisk nået? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 1.4.*

2.5 Kvaliteten af den forebyggende indsats

Ud over at vurdere, hvorledes indsatsen blev gennemført, må man vurdere, hvor godt den blev gennemført. Indsatsens kvalitet kan måles ved målgruppens reaktioner og holdninger til indsatsen (f.eks. accept, identifikationsgrad, engagement, personlig fordel osv.).

Følgende spørgsmål skal besvares, og det er lærerigt at sammenligne svarene med det oprindelige syn på procesevaluering som beskrevet i underafsnit 2.1.

a. *Hvem gav oplysningerne om Ykvaliteten af indsatsen?*

b. *Hvilke indikatorer og instrumenter blev faktisk benyttet til evaluering af kvaliteten af indsatsen?*

c. Hvilke resultater gav kvalitetsmålingerne?

2.6 Drøftelse af resultaterne af procesevalueringen

Endelig bør man som ved evalueringen af planlægningen af en indsats analysere og fortolke resultaterne af procesevalueringen. Disse resultater bør sammenlignes med resultaterne af andre evalueringer og relevante undersøgelser, og ens analyse bør også omfatte forslag vedrørende fremtiden.

Følgende spørgsmål skal besvares.

a. Sammenlign planerne for indsatsen med den faktiske gennemførelse og evalueringen af den. Er der uoverensstemmelser, og hvad kan grundene til disse være?

b. Hvilke følger har eventuelle uoverensstemmelser for indsatsen?

c. Hvad er de stærke og svage sider ved den måde, hvorpå indsatsen blev gennemført? Sammenlign disse med resultaterne af andre indsatser.

d. Hvilke forslag er der til den fremtidige gennemførelse af lignende forebyggende indsatser?

e. Hvilke forslag er der til fremtidige procesevalueringer i forbindelse med denne form for forebyggende indsats?

2.7 Procescheckliste

Nu er procesevalueringen færdig, og man skulle nu have en klar idé om:

- [☼] hvorledes man havde tænkt sig at måle "processen" (2.1)
- [☼] hvad der faktisk skete under indsatsen (2.2)
- [☼] hvor mange personer der faktisk blev nået (2.3)
- [☼] hvor stor en del af målgruppen der blev nået (2.4)
- [☼] hvor "god" indsatsen var (2.5)

Man har formentlig også sammenholdt den faktiske gennemførelse med den planlagte gennemførelse (2.6) for at se, hvor meget der ændrede sig i praksis. Næste kapitel vil hjælpe en med at evaluere resultaterne af indsatsen og finde ud af, om den svarede til forventningerne.

Kapitel 3: Resultatevaluering

Ved resultatevalueringen ser man på indsatsens virkninger. Resultatevalueringen er en bedømmelse af, hvorvidt indsatsen faktisk opfyldte målene, og er som sådan et væsentligt værktøj til bedømmelse af, om en bestemt indsats bør fortsættes, tilpasses eller droppes.

Designet for resultatevalueringen har en meget kraftig indflydelse på resultaternes kvalitet. Derfor begynder dette kapitel med en beskrivelse af planlægningen af en resultatevaluering, hvorefter spørgsmålet om, hvorledes resultaterne af evalueringen kan fremlægges, rejses.

3.1 Planlægning af resultatevalueringen

Det er afgørende, at planlægningen af eventuelle resultatevalueringer begynder før indsatsen, idet de beslutninger, der træffes i denne fase, kan påvirke tidsplanen for indsatsen og dataindsamlingen.

For at sikre, at der bliver tale om en effektiv resultatevaluering, skal følgende spørgsmål besvares.

a. Hvilke resultatindikatorer har du, og hvordan vil de blive målt ?

b. Vil oplysningerne om resultaterne blive indsamlet efter en Ykvantitativ eller en Ykvalitativ model? Hvilke indikatorer og Yinstrumenter vil blive benyttet ved dataindsamlingen? Følgende klassificering kan vise sig at være nyttig:

i. Indikatorer og instrumenter til måling af rusmiddelforbrugende adfærd hvad angår den Yendelige målgruppe.

ii. Indikatorer og instrumenter til måling af effektvariabler i forbindelse med rusmiddelforbrugende adfærd for den Yendelige målgruppe.

iii. Indikatorer og instrumenter til måling af andre effektvariabler for den Yendelige målgruppe.

iv. Indikatorer og instrumenter til måling af målene for den Ymellemliggende målgruppe.

c. Hvad ved du om instrumenternes kvalitet (Yobjektivitet, Ypålidelighed, Ygyldighed)? Påtænker du at afprøve instrumenternes anvendelighed?

d. Hos hvem, hvornår og hvor ofte påtænker du at indsamle oplysninger om resultaterne? (Ydesign)

e. *Hvorledes vil du analysere de indsamlede oplysninger? Hvilke Ystatistiske metoder vil være egnede, når dataenes og designets kvalitet tages i betragtning?*

3.2 Den faktiske resultatevaluering

Rustet med denne plan skal man nu beskrive den faktiske resultatevaluering. Man bør fokusere på ændringer eller tilpasninger ikke alene af stikprøven, men også af designet og instrumentbrugen. YUventede og Yforsætlige ændringer bør ligeledes anføres.

Man bør have det foregående underafsnit for øje ved besvarelsen af følgende spørgsmål.

- a. *Hvad var designet for resultatevalueringen?***
- b. *Hvilke instrumenter blev anvendt?***
- c. *Hvordan blev dataene indsamlet, hvem indsamlede dem, hvornår og under hvilke omstændigheder?***
- d. *Hvordan blev dataene behandlet, og hvilke statistiske analyser blev foretaget?***

3.3 Stikprøven

Der bør fremlægges oplysninger om den stikprøve, der blev benyttet ved indsamlingen af data med henblik på resultatevalueringen. Hvis stikprøven svarer til alle de personer, der blev nået ved indsatsen, eller selv til målgruppen, er det nok at henvise til beskrivelsen i underafsnit 1.4 og 2.3. Er dette ikke tilfældet, bør man kort redegøre for stikprøvens kendetegn og beskrive sammensætningsprocessen og Yfracfaldsniveauet.

Følgende spørgsmål skal besvares.

- a. *Hvordan blev stikprøven sammensat?***
- b. *Hvad var stikprøvens sociodemografiske kendetegn, størrelse osv.?***
- c. *Er der overensstemmelse mellem disse kendetegn og kendetegnene for hele målgruppen?***
- d. *Kunne man identificere de frafaldne? I bekræftende fald, hvad var deres kendetegn?***

3.4 Resultaterne

På et eller andet tidspunkt under resultatevalueringen må man se på resultaterne af indsatsen. Resultaterne kan opstilles i tabeller. Resultaterne kan underkastes indviklede statistiske analyser, eller man kan nøjes med at samle resultaterne i et dokument.

Følgende spørgsmål skal besvares.

- a. *Hvorledes påvirkede indsatsen den Yendelige målgruppes rusmiddelforbrugende adfærd?*
- b. *Hvorledes påvirkede indsatsen effektvariablerne med tilknytning til rusmiddelforbruget i den Yendelige målgruppe?*
- c. *Hvorledes påvirkede indsatsen andre effektvariabler i den Yendelige målgruppe?*
- d. *Hvorledes påvirkede indsatsen målene i den Ymellemliggende målgruppe?*
- e. *Påvirkes forskellige undergrupper forskelligt af indsatsen? (f.eks. mænd/kvinder, aldersgrupper, risikogrupper, osv.)*

3.5 Drøftelse af resultaterne af resultatevalueringen

Endelig må man analysere og fortolke resultaterne af resultatevalueringen. Som ved procesevalueringen bør disse resultater sammenlignes med resultaterne fra andre evalueringer og relevante undersøgelser, og man bør også fremsætte forslag vedrørende fremtiden.

Følgende spørgsmål skal besvares.

- a. *Gav indsatsen de forventede resultater? Redegør for eventuelle afvigelser mellem forventningerne og resultaterne, for de mulige grunde til afvigelserne og for disses følger for undersøgelsen.*
- b. *Hvilke resultater er efter din opfattelse de mest relevante og betydningsfulde? Sammenlign disse med resultaterne af andre undersøgelser.*
- c. *Hvor sikker er du på, at det er indsatsen, der har fremkaldt resultaterne? Er der andre forklaringer på resultaterne?*
- d. *Hvordan forklarer du negative resultater?*
- e. *Hvilke forslag er der til den fremtidige brug af lignende indsatser?*
- f. *Hvilke forslag er der til fremtidige evalueringer af resultater fra denne form for forebyggende indsats?*

3.6 Resultatcheckliste

Resultatevalueringen er nu færdig og man er næsten igennem hele evalueringsprocessen. Man skulle nu have en klar idé om:

- ☛ hvordan man påtænkte at måle "resultater" (3.1)
- ☛ hvordan resultatevalueringen faktisk blev gennemført (3.2)
- ☛ hvem der var kilde til oplysningerne om resultat (3.3)

- hvorvidt indsatsen påvirkede målgruppens adfærd (3.4)
- hvorvidt målet for indsatsen faktisk blev opnået (3.5)

Nu er evalueringen af indsatsen færdig. Det eneste, som mangler, er at gøre offentligheden bekendt med den og dele erfaringerne med andre.

Kapitel 4: Formidling af resultaterne

Nu skulle man være færdig med evalueringen. Men det hårde arbejde er endnu ikke overstået - Det skal nu overvejes, hvorledes man vil udnytte sine konklusioner.

4.1 Udarbejdelse af en plan for formidlingen

Evalueringer kan gennemføres af mange forskellige årsager, men én af disse bør altid være at skabe grundlag for fremtidige beslutninger. Man må overveje visse skridt, som vil sikre maksimal udnyttelse af evalueringen.

For at indsatsen ikke skal være forgæves, skal man besvare følgende spørgsmål.

- a. *Hvem skal "indvies" i resultaterne?***
- b. *Hvornår skal de pågældende bruge oplysningerne?***
- c. *Hvilke oplysninger vil forskellige personer være interesseret i?***
- d. *Hvilke former for skriftlige kommunikation vil blive benyttet?***
- e. *Hvilke former for mundtlig kommunikation vil blive benyttet?***

DEL B: EKSEMPLER

Det følgende afsnit indeholder baggrundsoplysninger til *alle* de spørgsmål, der stilles i retningslinjerne, samt korte eksempler på, hvorledes spørgsmålene skal besvares. De fleste af eksemplerne er hentet i erfaringerne fra den forebyggende indsats på narkotikaområdet, der blev gennemført på grundlag af retningslinjerne i feasibility-fasen. De fleste af eksemplerne er blevet sammenfattet eller afkortet for at spare plads. I betragtning af de mange forskellige former for indsats, der er mulighed for, kan eksemplerne naturligvis ikke være 100% repræsentative. Eksemplerne benyttes snarere til at belyse de muligheder, der opstår under en projektevaluering.

Kapitel 1: Evaluering af programplanlægningen

1.1 Fænomenet

a. *Hvilket fænomen ønskes forebygget eller ændret med den planlagte indsats?*

Det er i sidste instans den rusmiddelforbrugende adfærd i den Yendelige målgruppe, der skal være målet for en indsats til forebyggelse af rusmiddelmisbrug. Der kan være tale om såvel lovlige som ulovlige rusmidler, og der kan være tale om en indirekte indsats til forebyggelse af fænomenet, f.eks. i form af træning i livsfærdigheder eller massemediekampagner.

"Vi ønsker at forebygge brugen af rusmidler - idet der især fokuseres på alkohol som et lovligt rusmiddel og heroin som et ulovligt rusmiddel - blandt unge mellem 10 og 18 år."

"Vi ønsker at forhindre alkoholindtagelse på arbejdspladsen i en virksomhed med 750 ansatte."

b. *Hvad er de sociodemografiske kendetegn for personer, som berøres af fænomenet, sammenlignet med andre personer?*

De vigtigste sociodemografiske kendetegn er køn, alder, etnisk tilhørsforhold, socioøkonomisk status og bopælsområde. Andre relevante kendetegn kan, afhængigt af den planlagte indsats, være risikofaktorer, Ybeskyttende faktorer, personlighedstræk osv., og kendetegnene kan være forskellige for forskellige rusmidler eller forskellige geografiske områder. Det er meget vigtigt at kende disse kendetegn, da det er en forudsætning for at kunne målrette indsatsen. Da der imidlertid kan være tale om en lang række gruppekendetegn, er det bedst at fokusere på dem, som man finder mest relevante, og som er bedst dokumenteret.

"Ifølge en regional undersøgelse er der fire mandlige narkotikabrugere for hver kvindelig. Gennemsnitsalderen for alle narkotikabrugere er 27,6 år, og 77% af dem er ugifte, 21% har en studentereksamen el. lign., og 45% har fast arbejde."

"Diskoteksgæster, som regelmæssigt bruger ecstasy, er mellem 18 og 23 år. De fleste af dem har enten fast arbejde, eller går i skole eller på universitet (over 80% af dem er studerende)."

c. *Hvor opstår fænomenet, og hvor opstår det ikke?*

Det skal beskrives nøjagtigt, hvor den rusmiddelforbrugende adfærd, som indsatsen er rettet imod, finder sted. Sker det f.eks., når folk er alene hjemme, sammen med venner, på natklubber, på gaden eller på landet? Det er lige så vigtigt at vide, hvor fænomenet *ikke* opstår, således at indsatsen kan blive ordentlig målrettet. Svarene på disse spørgsmål er lige så vigtige, som det er at vide, hvem der berøres af fænomenet. Uden disse svar vil indsatsen nemlig blive ufokuseret.

"I vort samfund indtages alkohol både privat og offentligt (barer, diskoteker, på gaderne). Heroin bruges navnlig privat, men også i offentlige parker. Alkohol og heroin indtages sjældent på skolerne."

"I almindelighed er rusmiddelforbruget lavere i ikke-bymæssige områder."

d. *Hvor længe har fænomenet været kendt? Har fænomenets omfang, virkninger og relevans ændret sig med tiden?*

Det er vigtigt at kunne forudsige fænomenets fremtidige udvikling. Vokser fænomenet i omfang, taler det endvidere for en styrkelse af den forebyggende indsats.

"Efter en hurtig stigning i det sidste årti synes heroinforbruget nu at stabilisere sig. Også brugen af ecstasy er vokset betydeligt i natklubber og til rave-parties. Brugen af narkotika er ikke længere hovedsageligt et byfænomen, og ifølge den seneste forskning i marken vokser fattigdommen og usikkerheden blandt narkomaner."

Endelig bør man gennem hele evalueringen beskrive sine oplysningskilder og kommentere oplysningernes kvalitet. Man kan benytte sig af nationale undersøgelser, litteraturanmeldelser, andre avisartikler, egne undersøgelser osv., og man bør også give en bedømmelse af kildernes kvalitet.

"En landsdækkende britisk undersøgelse af skolebørns brug af narkotika (Balding, 1997), samt lokale undersøgelser i Det Forenede Kongerige (f.eks. Pollard, 1995). Resultaterne af disse undersøgelser støttes i vidt omfang af forskning udført i andre lande med en tilsvarende kultur, navnlig USA og Australien."

1.2 Den begrebsmæssige baggrund

a. *Hvilken forklaring på fænomenets oprindelse foretrækker du?*

Der kan være mere end én mulig teori eller forklaring, der belyser fænomenet, så man bør kort beskrive den, man finder mest relevant for den planlagte indsats. Man kan også forklare, hvorfor denne teori foretrækkes.

"Der er mange teorier, der kan forklare teenagernes misbrug af rusmidler. Selv om alle teorierne har noget rigtigt i sig, er det teorierne om social læring og

interaktion, der har bredest accept. Hovedteorien er, at teenage-adfærd påvirkes kraftigt af forældre og kammerater, og fra dette synspunkt er den første erfaring med rusmidler resultatet af såvel forbilledernes indflydelse som sårbarhed over for social pression."

b. Hvilke faktorer er årsag til fænomenets fortsættelse?

I nogle tilfælde er de faktorer, som forårsager et fænomen, ikke de samme som dem, der holder fænomenet i gang og forstærker det. Det kan derfor undertiden være vigtigere at fokusere på sidstnævnte faktorer, særlig da det ofte vil være for sent at påvirke de kausale faktorer.

"Voksnes holdninger, vaner og normer med hensyn til alkohol- og narkotikaforbrug påvirker de unge, som også påvirkes af medierne."

"Unge i vort område synes ikke, at de har nogen fremtid, hvilket til dels skyldes høj arbejdsløshed. Denne negative opfattelse af det fællesskab, som de unge er del af, påvirkes også af samfundets lemældige holdning til rusmidler."

Der bør også give eksempler på strategier og aktiviteter, som kan ændre (eller har ændret) fænomenet. Har man kendskab til en speciel vellykket indsats, skal det beskrives så detaljeret som muligt. Selv om man ikke har kendskab til en tilsvarende vellykket indsats, kan man alligevel kortlægge de elementer og træk, som man mener bør præge indsatsen.

"Gennemførelsen af primær forebyggelse på regionalt eller nationalt plan ventes at påvirke fænomenets udvikling. De aktiviteter, der kan bremse det voksende narkotikaforbrug, omfatter: offentlige oplysningskampagner, skolebaserede forebyggende projekter, udlevering af oplysninger til allerede eksisterende og til særligt oprettede forældregrupper samt programmer for afgangsklasserne."

"Skal et handlingsprogram have nogen værdi, må det skræddersyes efter lokale forhold. Der kræves et bredt, tværsektorielt og tværfagligt samarbejde. Der findes også andre projekter, som kan tænkes at bidrage til en ændring af fænomenet, f.eks. konferencer og kulturelle arrangementer organiseret af de unge selv."

1.3 Behovet for en forebyggende indsats

a. Hvor mange personer berøres af fænomenet? Hvor mange nye tilfælde er der, og hvor ofte dukker de op? (Yprævalens, Yincidens)

For at bedømme fænomenets betydning er det nødvendigt at skønne over dets omfang og antallet af personer, der berøres af det. Dette skøn kan være et generelt, nationalt skøn eller et mere lokalt skøn afhængigt af omfanget af den påtænkte indsats. Se Ybehovsvurdering for at vide mere om, hvorledes de nødvendige oplysninger skaffes.

"En landsdækkende britisk undersøgelse i 1991 viste, at over 30% af de 15-16-årige indrømmede, at de havde brugt ulovlige rusmidler, særlig hash og LSD."

"EF-skøn over prævalensen af regelmæssig alkoholindtagelse (mindst én gang om ugen) blandt 13-18-årige: 30-50% af i alt 540 personer. Skønnet incidens: 50-60 personer i denne aldersgruppe hvert år."

b. Hvordan forventer du, at fænomenet vil udvikle sig, såfremt der ikke gøres noget? Hvad er grundene til denne forventning?

Det er vigtigt at have gjort sig tanker om, hvorledes fænomenet vil udvikle sig, såfremt indsatsen ikke finder sted. Det må især gøres klart, om der vil ske en forbedring eller forværring, og om forbrugsmønstrene eller brugergruppen vil ændre sig, såfremt der ikke gøres noget. Uden noget svar på disse spørgsmål, ved man ikke, om den planlagte indsats er relevant.

"Unge misbrug af rusmidler skønnes at ville fortsætte stigningen. Mange steder sælges der alkoholholdigt sodavand, og det er den generelle opfattelse, at det er de mindreårige forbrugere, der er målet for denne markedsføringsindsats. Forskningen har vist, at brugen af et rusmiddel allerede i en ung alder peger i retning af et fremtidigt forbrug af andre rusmidler (Duncan *m.fl.*, 1995)."

c. Hvordan vil du beskrive behovet for indsatsen?

Ud over antallet af personer, der berøres af fænomenet, mangler man stadig at forklare sine grunde til at gennemføre den forebyggende indsats.

"Den 'store ecstasy-debat' fortsætter med uformindsket kraft. Både forbruget og antallet af beslaglæggelser er vokset voldsomt i de senere år (politirapport), mens politikere og andre offentlige personer har understreget det presserende behov for en forebyggende indsats (avisartikel, 23. januar 1997)."

"Teenage-piger med lav selvfølelse og ringe støtte fra skolen er en højrisikogruppe for brug af narkotika og alkohol."

d. Er der forskellige meninger om behovet for en indsats? (Yvarierende behovsopfattelser)

Forskellige kilder kan vurdere behovet for en indsats forskelligt. Man må være sikker på, at målgruppen, politikerne og eksperterne i ens eget tilfælde alle er enige om nødvendigheden af en forebyggende indsats. Ellers risikerer man at blive shanghaget af en særlig gruppe med et særligt program - f.eks. en lokal politiker, der ønsker genvalg. Man skal derfor være forberedt på mulige vanskeligheder som følge af disse forskellige synspunkter!

"De lokale projektmedarbejdere, andre forebyggelses- og behandlingseksperter og politikerne er alle enige om behovet for denne forebyggende indsats."

"Under planlægningsfasen pegede projektplanlæggeren på forskellige opfattelser af behovet for en forebyggende indsats. Disse forskelle skyldes det særlige område, der er tale om [alkoholmisbrug], og visse af eksperternes nationale profil. De kulturelle sædvaner varierer med hensyn til indtagelse af alkohol i sociale situationer og forbrugets omfang og hyppighed."

e. Hvordan vurderede du behovet for en forebyggende indsats? (Ybehovsvurdering)

Da forskellige teknikker kan give forskellige resultater, må man beskrive sine metoder nøje.

"Vi rådførte os med nøglepersoner med mange års erfaring med forebyggelse, undervisning og læreruddannelse på rusmiddelområdet. Ud over diskussioner om særlige emner fandt der ikke nogen formel behovsanalyse sted."

f. Har du kendskab til lignende former for forebyggende indsats, der er i gang eller planlagt? Har du planer om et samarbejde?

For at undgå unødvendige overlapninger og unødvendigt dobbeltarbejde er det nyttigt at finde ud af, om der er igangværende eller planlagte forebyggende aktiviteter i området. Dette kan naturligvis også være nyttigt med henblik på udveksling af ideer og erfaringer.

"Der har været visse forsøg på at anvende Internettet til forebyggende arbejde, men den indsats, vi har planlagt, vil være den første systematiske indsats i landet."

"Der er to andre rusmiddelkampagner i gang i massemedierne med henholdsvis den almindelige befolkning og lærerstanden som målgrupper. Da vor forebyggende kampagne henvender sig til unge, er der ingen overlapning."

1.4 Målgruppen

a. Er målgruppen den Yendelige målgruppe eller en Ymellemliggende målgruppe?

Dette må man vide, da indsatsen ellers vil blive noget ufokuseret.

"Vi fokuserer på en mellemliggende målgruppe (lærere)."

"Målgrupperne for projektet er elever (endelig målgruppe) samt lærere og forældre (mellemliggende målgrupper)."

b. Hvad er målgruppens sociodemografiske kendetegn, fænomenets udbredelse i gruppen og gruppens størrelse?

Kendetegnene omfatter alder, køn og etnisk tilhørsforhold samt socioøkonomisk status og livsbetingelser. Man bør også nævne ethvert andet målgruppekendetegn, der har betydning for indsatsen, lokalisere fænomenet inden for selve gruppen og anføre gruppens størrelse. Har man mere end én målgruppe, bør det gøres for hver gruppe for sig.

"Målgruppen bor i et socialt og økonomisk dårligt stillet område - et samfund, der er næsten blottet for infrastruktur, i udkanten af en mindre by, som er afskåret fra grønne og åbne områder på grund af en motorvej. 150 familier bor i dette såkaldte "sociale boligbyggeri", og der er et udbredt narkotikamisbrug."

c. Hvorfor har du valgt denne målgruppe?

Valget af målgruppe kan påvirkes af teoretiske hensyn (der kan være tale om en højrisikogruppe), mere praktiske hensyn (gruppen var let at nå eller yderst motiveret) eller en kombination af de to.

"Denne målgruppe blev valgt, fordi der er et stort narkotikaforbrug, og fordi beboerhuset på stedet gav os mulighed for at nå familierne gennem de lokale kanaler."

"Vi valgte eleverne i fjerde og ottende klasse som den endelige målgruppe på grund af deres store heroinforbrug. Den mellemliggende målgruppe (de lokale medier) blev valgt, fordi den ønskede at deltage, og på grund af dens rolle som opinionsdanner."

d. *Hvor mange personer planlægger du at nå?*

Svaret på dette spørgsmål er afgørende. Der må fastsætte mål for indsatsen, og målene skal være realistiske. Hvis den potentielle målgruppe er meget stor, som det f.eks. vil være tilfældet ved en regional eller national indsats, må man i stedet for at sige "vi vil nå så mange som muligt" hellere lave et groft skøn over, hvor mange det er sandsynligt at kunne nå, og derefter arbejde på at realisere skønnet.

"Alle 150 familier i lokalsamfundet, dvs. ca. 500 personer."

"Vi forventer at nå mellem 500 og 5.000 personer i de første seks måneder. Men på grund af Internettets natur er det vanskeligt at forudsige, nøjagtigt hvor mange personer der vil besøge vor Website."

e. *Hvor og hvorledes vil du kontakte, rekruttere og motivere målgruppen? (Udvælgelseseffekter, Ydækning, Yskævhed)*

En indsats, som ingen lægger mærke til, er spild af tid og penge. Man må erkende, at en målgruppe ikke nødvendigvis er mere motiveret til at deltage i en indsats end en ikke-målgruppe. Derfor bør man frem for alt tænke på, hvorledes de potentielle medlemmer af målgruppen kan motiveres til at opsøge indsatsen og deltage i den. Der bør også tages hensyn til en mulig udvælgelseseffekt, skævhed og underdækning (eller endog overdækning).

"I vort arbejdspladsprojekt vil alle ansatte få en direkte henvendelse fra direktøren i form af et brev, og der vil blive sat en besked op på opslagstavlen. De ansatte vil kunne deltage i projektet i arbejdstiden."

"Børn og unge (den endelige målgruppe) vil blive kontaktet i skolen, på fritidscentre, i ungdomsklubber, på politistationer og i frivillige organisationer. Forældrene (den mellemliggende målgruppe) vil blive kontaktet gennem skolen, på arbejdet og gennem oplysninger i medierne."

f. *Hvordan vil du sikre, at målgruppen forbliver intakt under indsatsen? (Yfrafald)*

Det samme gælder for den fortsatte deltagelse som for den oprindelige motivering - Der er sandsynligvis ikke indgået forpligtende aftaler med alle deltagerne, og derfor er

der intet, der kan forhindre disse i at falde fra. Man bør hele tiden tænke på faren for et stort Yrafald og gøre et forsøg på at tackle problemet eller tilskynde folk til at fortsætte.

"Lærerne vil få tilbudt et godkendt diplom i forebyggelse af narkotikamisbrug, såfremt de afslutter kurset med godt resultat."

"Projektet er obligatorisk for alle piger i 9. klasse."

g. Selv om den planlagte indsats alene henvender sig til en Ymellemliggende målgruppe, hvilke kendetegn har dennes Yendelige målgruppe?

Dette er en vigtig proces, der skal gennemløbes, hvis man ikke tackler den rusmiddelforbrugende adfærd direkte, da processen kan hjælpe en med at holde sig det endelige mål for enhver forebyggende indsats for øje.

"Den forebyggende indsats henvender sig til lærerne på skolernes sekundærtrin som mellemliggende målgruppe. Skolelærernes målgruppe er elever i 6. klasse (11-12-årige), som for de flestes vedkommende endnu ikke har et forbrug af ulovlige rusmidler, selv om de er i risikogruppen."

1.5 Mål

a. Hvorledes vil indsatsen påvirke den rusmiddelforbrugende adfærd i den Yendelige målgruppe?

Man må have en idé om, hvorledes indsatsen vil påvirke den rusmiddelforbrugende adfærd, og selv om indsatsen ikke direkte er rettet mod rusmiddelforbrugende adfærd, bør den i sidste instans påvirke denne adfærd. Hvis dette er tilfældet bør man koncentrere sig mere om at beskrive de mål, som man forventer vil have indflydelse på effektvariablerne eller den Ymellemliggende målgruppe. Men selv om man ikke har til hensigt at foretage en resultatevaluering, bør man alligevel have visse mål.

Målene kan f.eks. være at forhindre børn i overhovedet at bruge rusmidler, at udsætte den alder, hvor rusmiddelforbruget begynder, og at mindske omfanget og/eller hyppigheden af rusmiddelforbruget osv.

"Målene for indsatsen er: at reducere regelmæssig/overdreven alkoholindtagelse; at reducere antallet af unge, som regelmæssigt ryger tobak; og at udskyde det tidspunkt, hvor der første gang eksperimenteres med narkotika."

"Det indirekte mål for projektet (som tager sigte på at forbedre familiens måde at fungere på) er en formindskelse af rusmiddelmisbruget og andre farer i den forbindelse."

b. Hvordan vil indsatsen påvirke de effektvariabler, der er direkte forbundet med den rusmiddelforbrugende adfærd i den Yendelige målgruppe? (Yviden om rusmiddelforbrug, Yholdninger til rusmidler, Yplaner om at bruge narkotika, Ynormer)

Ud over den direkte påvirkning af selve den rusmiddelforbrugende adfærd kan indsatsen også tage sigte på at ændre de effektvariabler, der er knyttet til rusmiddelforbrugende adfærd. Primær forebyggelse vil ofte fokusere mere på disse effektvariabler end på selve den rusmiddelforbrugende adfærd.

"Indsatsen tager sigte på at øge kendskabet til rusmiddelforbrug (f.eks. de individuelle og sociale konsekvenser af alkoholisme)."

c. Hvilke mål overvejes for andre effektvariabler? (Ylivsfærdigheder, Yrisikofaktorer, Ybeskyttende faktorer, Yproblemadfærd, Ystrukturforandringer, ændringer i Ylivsstil og Ykulturelle sædvaner)

Ud over at indvirke på de effektvariabler, som er direkte knyttet til rusmiddelforbrug (viden, holdninger osv.), kan enhver indsats også have stor indflydelse på mere generelle variabler. Dette bør ligge klart allerede ved begyndelsen af planlægningsfasen.

"Indsatsen vil forbedre problemløsningen og kommunikationsfærdighederne, styrke selvagtelsen og fremme kreativitet."

d. Hvilken forbindelse er der mellem disse effektvariabler og rusmiddelforbrugende adfærd?

Hvis man ønsker at indvirke på effektvariablerne, må De forklare forholdet mellem disse variabler og rusmiddelforbrugende adfærd. Alle vil spørge, "hvorfor tror du, at du kan ændre den rusmiddelforbrugende adfærd ved at uddele en folder om narkotika eller øge folks selvtillid?"

"Selvstændighed, gode følelsesmæssige relationer og social støtte fra familie og venner betragtes som beskyttende faktorer, der modvirker rusmiddelmisbrug (f.eks. Khnzel *m.fl.*, 1994)."

e. Hvad er målet med hensyn til den Ymellemliggende målgruppe?

Hvis indsatsen omfatter en Ymellemliggende målgruppe, skulle dette afsnit være en effektiv rekapitulation af de sidste fire spørgsmål, men dette gælder kun for den mellemliggende gruppe, ikke for den Yendelige målgruppe.

"For lærere har indsatsen følgende mål: at bevidstgøre om og øge forståelsen af rusmiddelforbruget; at udvikle en forståelse af effektive forebyggende og pædagogiske strategier; og at udvikle egnede færdigheder med henblik på at arbejde på dette felt (f.eks. undervisnings-, kommunikations- og rådgivningsfærdigheder)."

"At forbedre forholdet mellem forældre og børn."

f. Hvilken forbindelse er der mellem målene for den Ymellemliggende målgruppe og den Yendelige målgruppe?

Man må klarlægge forbindelsen mellem målene for alle målgrupperne. Det væsentlige er, når det kommer til stykket, at forstå, hvorledes ændringer i den Ymellemliggende målgruppe vil påvirke den Yendelige målgruppe. Uden en klar begrundelse for valget af

disse mål vil det være uklart, hvorledes målene vil indvirke på forebyggelsen af narkotikamisbruget.

"Forældre spiller en væsentlig rolle som forbilleder for de unge. For at påvirke rygningen i denne endelige målgruppe er det derfor også nødvendigt at påvirke forældrenes adfærd."

1.6 Metoder

a. Hvilke strategier, elementer og metoder vil blive anvendt under indsatsen?

Dette er kernen i planen - den detaljerede beskrivelse af de foreslåede forebyggende aktiviteter.

"Den pædagogiske metode, der anvendes i sundhedsuddannelsesprojektet, er metoden med 'aktiv læring', som går ud på at støtte og muliggøre udviklingen af en elevs grundfærdigheder. Metoden vil blive anvendt i de tre mindste klasser i skolen og vil omfatte tre emner (tobak, alkohol, ulovlige rusmidler). Metoderne vil omfatte klassediskussioner, gruppediskussioner, interviews, forskning/undersøgelser, skriftlig fremstilling, dramatisering, rollespil, film osv."

"Indsatsen er beregnet på skolelærere og rusmiddelkonsulenter og skal øge disses kendskab til de mest almindelige rusmidler, der misbruges, forbedre deres kommunikationsfærdigheder og deres evne til at undervise og rådgive små grupper. Det er et projekt med fire moduler, som fører til et 'diplom i forebyggelse og undervisning på narkotikaområdet'. Modulerne bygger på den relevante litteratur og forskning."

b. Hvem vil blive inddraget i den forebyggende indsats?

Dette spørgsmål vedrører ikke alene de personer, som skal gennemføre indsatsen, men også dem, som skal formidle indsatsens budskab til den Yendelige målgruppe. Hvis indsatsen tager særlig sigte på den Yendelige målgruppe (f.eks. skolebørn), vil de personer, der leder indsatsen, måske - men slet ikke altid - være de eneste involverede parter. Men hvis indsatsen tager sigte på en mellemliggende målgruppe, forventes det, at denne på sin side vil blive inddraget i formidlingen af indsatsens resultater (f.eks. lokale radiostationer, som udsender særlige programmer om brug af rusmidler, undervisere, som påtager sig at undervise i narkotikaspørgsmål). Man må derfor dække alle, som forventes at blive involveret i indsatsen.

"Lærere og forældre vil optræde som hovedformidlerne af ændringer/mellemliggende målgruppe."

c. Har du empiriske beviser på metodernes succes (f.eks. videnskabelig litteratur)?

Såfremt en lignende indsats (eller dele af den) allerede er afprøvet i et andet land eller i en anden sammenhæng, bør der gøre opmærksom på dette og resummere de relevante resultater.

"Der findes intet direkte empirisk bevis for, at forebyggelse via Internettet er en succes, men der er på visse beslægtede områder, særlig telemedicin, foretaget undersøgelser om kundetilfredshed. Undersøgelserne viser, at patienter i visse tilfælde ligefrem foretrækker at kommunikere med en computer i stedet for med en læge."

d. *Hvor længe vil den forebyggende indsats vare?*

Ud over at vide hvem, hvad og hvor er det ligeledes vigtigt at vide, hvor længe en indsats forventes at vare.

"Den projektet ansvarlige og planlæggerne er blevet enige om fem år med mulighed for forlængelse med yderligere fem år."

e. *Hvad er den påtænkte tidsplan for indsatsen (antal aktiviteter, varighed og hyppighed af hver aktivitet osv.)?*

De bør også beskrive varigheden af indsatsens forskellige elementer nærmere.

"Tre lokalrådsmøder à to timer; 12 arbejdsgruppemøder à to timer; 5-8 yderligere seminarer for forældre. For den endelige målgruppe, nemlig elever i 4. klasse: otte entimes lektioner om året; elever i 8. klasse: fire entimes lektioner om året."

"Ugentlige lektioner (à en time) i et år. Sammenlagt giver det ca. 40 ugentlige lektioner."

f. *Har du planer om at foretage en feasibility-undersøgelse af indsatsen?*

Før man begynder en ny indsats eller en gennemprøvet gammel indsats på et nyt område, bør man søge at finde ud af, om indsatsen vil blive accepteret af målgruppen, og om der er mulighed for at opnå de forventede resultater. I forbindelse med en kampagne i massemedierne kan man f.eks. "prøvekøre" det materiale, som tænkes anvendt, på en "fokusgruppe" og bede denne om en vurdering. Eller man kan spørge nogle lærere om deres syn på en bestemt håndbog til brug for et skoleprojekt eller endog prøvekøre hele indsatsen.

"Vi har tænkt os at bruge en informationspakke om narkotika fyldt med materiale, som på en eller anden måde har forbindelse med narkotika eller rusmiddelforbrugende adfærd, f.eks. brochurer, artikler om brug af narkotika osv. Denne informationspakke vil blive testet på adskillige personer, som uden nogen form for påvirkning bliver anmodet om at udtale sig."

"Vi vil spørge 25 personer, hvad de mener om en plakat om risikopræget adfærd, som vi har fremstillet og vil uddele til skolerne. Folk vil blive bedt om at beskrive, hvad de ser på plakaten, hvad de mener er det vigtigste budskab, og om de finder, at plakaten egner sig til formålet."

1.7 Ressourcer

a. Hvilket personale vil gennemføre indsatsen, og hvilke kvalifikationer kræves?

Kun de personer, der direkte vil blive involveret i forebyggelsesprojektet, bør angives. Alle yderligere ressourcer bør beskrives i de følgende afsnit.

"Projektansvarlig - formelle kendetegn: læge, psykoterapeutisk uddannelse, mindst fem års erfaring med gennemførelse og evaluering af forebyggende programmer. Uformelle kendetegn: troværdighed, accepteret af den lokale pressionsgruppe. Projektleder - formelle kendetegn: psykoterapeutisk uddannelse, erhvervsmæssig erfaring med ungdomsarbejde. Uformelle kendetegn: troværdighed, opvækst i et lokalsamfund, hvor der finder en forebyggende indsats sted, evne til at identificere sig med unge."

b. Hvor meget af de enkelte ansattes tid vil indsatsen kræve?

Det er vigtigt at lægge realistiske planer for at undgå at overbebyrde folk. De bør altid være opmærksom på faren for at undervurdere den tid, der kræves for at gennemføre indsatsen.

"Projektansvarlig: to timer dagligt over to år. Projektleder: 100%, dvs. 40 timer om ugen."

c. Hvor stort er budgettet for indsatsen, og hvem finansierer det?

Angiv det samlede budget og finansieringskilden eller finansieringskilderne.

"Mellem 200.000 og 300.000 ECU. Finansieret af Sundhedsstyrelsen."

d. Hvilke yderligere ressourcer er der til rådighed (f.eks. medarbejdere, organisationer, lokaler, materialer osv.)?

Disse ressourcer bør identificeres, da de kan være en værdifuld hjælp.

"Der er et kontor til rådighed for forebyggelse og rådgivning på narkotikaområdet. Kontoret er udstyret med PC, telefon og telefax."

"Audiovisuelle hjælpemidler og filmforevisningsapparater (tv-displays), computer."

e. Hvad kan hindre gennemførelsen eller evalueringen af indsatsen? (Ybarrierer)

Det er vigtigt at tænke på potentielle hindringer, således at disse kan undgås, hvis og når de opstår.

"Potentielle barrierer: sprogvanskeligheder, tidkrævende rejser, manglende økonomisk støtte og fagfolks eventuelle vanskeligheder med at finde tid til at deltage fuldt ud."

1.8 Planlægning af procesevalueringen

a. *Er der planer om en procesevaluering?*

Der kan nøjes med at svare ja eller nej. Hvis ja, vil man senere skulle uddybe svaret (se kapitel 2).

b. *Hvilke ressourcer rådes der over med henblik på en procesevaluering?*

Ved dette spørgsmål anmodes om en kritisk vurdering af, om man har de nødvendige økonomiske og personalemæssige ressourcer for at kunne foretage en tilfredsstillende procesevaluering. Omkostningerne målt i tid og penge undervurderes ofte. Det tilrådes at afsætte mellem 10 og 30% af budgettet for en forebyggende indsats til proces- og resultatevaluering.

"Evalueringen vil blive foretaget af vor enheds forskerteam."

c. *Hvem skal foretage procesevalueringen?*

Dette bør man have planlagt. Angiv navnet på den organisation eller de personer, som man har tænkt sig at anmode om en evaluering. Beskriv deres rolle (intern eller ekstern i forhold til indsatsen) og deres formelle og uformelle kendetegn (personalemedlem, kvalifikationer osv.).

"Psykolog - et medlem af vort personale vil bistå ham. En ekstern bedømmer vil foretage procesevalueringen. Der er allerede taget kontakt med Det Mentalhygiejniske Forskningsinstitut på det lokale universitet."

1.9 Planlægning af resultatevalueringen

a. *Er der planer om en resultatevaluering?*

Også her kan der nøjes med et ja eller nej. Hvis ja, vil man senere skulle uddybe svaret (se kapitel 3).

b. *Hvilke ressourcer rådes der over med henblik på en resultatevaluering?*

Ved dette spørgsmål anmodes om en kritisk vurdering af, om man har de nødvendige økonomiske og personalemæssige ressourcer for at kunne foretage en tilfredsstillende resultatevaluering. Omkostningerne målt i tid og penge undervurderes ofte. Det tilrådes at afsætte mellem 10 og 30% af budgettet for en forebyggende indsats til proces- og resultatevaluering.

"Resultatevalueringen vil blive gennemført af forskerholdet på det samarbejdende lokale universitet."

c. *Hvem skal foretage procesevalueringen?*

Dette bør man have planlagt. Navnet på den organisation eller de personer, som har tænkt sig at anmode om en evaluering angives. Beskriv deres rolle (intern eller ekstern i

forhold til indsatsen) og deres formelle og uformelle kendetegn (personalemedlem, kvalifikationer osv.).

"Der vil være en ekstern bedømmer fra universitetets forskerhold."

1.10 Overvejelser vedrørende planlægningsfasen

a. *Hvem var inddraget i planlægningsfasen?*

Det må overvejes, hvis ideer og ønsker der blev taget hensyn til under planlægningen af indsatsen. Der kan bl.a. være tale om den gruppe, der gennemfører den forebyggende indsats, målgruppen (mellemliggende/endelige), politikere og forskere.

"Projektet var tænkt som en 'aktionsforskningsmodel'. Det første skridt var at vurdere behovet for en forebyggende indsats hos målgruppen. Med henblik herpå interviewede vi familier i lokalsamfundet og spurgte dem, hvor de forventede, at der blev gjort en indsats (i skolen, i familien, i lokalsamfundet osv.), hvor effektiv indsatsen ville være efter deres opfattelse, og hvilke hovedområder de mente, at indsatsen skulle dække. Målgruppen var således direkte involveret i planlægningsfasen ved siden af selve forskerholdet, som bestod af to psykologer og to socialarbejdere."

b. *Hvad er din generelle vurdering af planlægningsfasens forløb?*

Hvis der opstod vanskeligheder, som man ville tackle på en anden måde i fremtiden, er det nu, det skal siges.

"Visse aspekter af den planlagte indsats var ikke tilstrækkeligt gennemtænkt. Under planlægningen blev det klart, at vi måtte lægge mere konkrete planer for, hvorledes de fordele, som indsatsen medfører, kan flyttes fra den mellemliggende målgruppe (lærere og socialarbejdere) til den endelige målgruppe (skolebørn)."

Kapitel 2: Procesevaluering

2.1 Planlægning af procesevalueringen

a. Hvilke variabler og Yindikatorer vil give nyttige oplysninger om indsatsens forløb? Hvilke typer oplysninger (Ykvalitative eller Ykvantitative) vil De vurdere under procesevalueringen?

Der er fire måder, hvorpå man kan danne sig et billede af de nyttige variabler og indikatorer:

- ☛ Har indsatsforløbet været som planlagt? Dette kan f.eks. understøttes af rapporter fra lærerne om brugen af en håndbog for indsatsen.
- ☛ Hvor stor en del af indsatsen vil nå målgruppen? Dette kan besvares med oplysninger om antallet af lektioner og disses varighed.
- ☛ Vil den forebyggende indsats blive ændret under gennemførelsen? Her kan undervisernes egne rapporter om eventuelle tilpasninger under indsatsforløbet være til hjælp.
- ☛ Og hvordan er indsatsens kvalitet? Dette kan vurderes på grundlag af målgruppens tilfredshed med indsatsen.

Sondringen mellem kvantitative og kvalitative oplysninger går ud på, om oplysningerne kan udtrykkes i tal (kvantitative) eller i ord (kvalitative). Et eksempel på den kvantitative model er brugen af spørgeskemaer; et eksempel på den kvalitative model er et ustruktureret interview om en enkeltpersons oplevelse af indsatsen.

"Variabler, der vil blive anvendt til at bedømme gennemførelsen af den forebyggende indsats: iagttagelser og rapporter om, hvorvidt indsatsen har nået sit mål; antal lektioner og disses varighed; lærer- og elevtilfredshed. Ud over disse kvantitative foranstaltninger vil der blive gennemført gruppeinterviews med samtlige lærere om gennemførelsesprocessen."

b. Hvilke metoder og instrumenter vil blive anvendt? (Yinterviews, Yspørgeskemaer, Yiagttagelser)

Spørgeskemaer, interviews, rapporter, checklister og optegnelser kan alle benyttes til at bedømme processen. En anden mulighed kan være at benytte iagttagelser under indsatsen.

"Der vil blive benyttet spørgeskemaer, halvstrukturerede interviews og uformelle telefoninterviews med holdlederen. Der vil blive gennemført halvstrukturerede interviews med underviserne og kursusedtagerne, ligesom der vil være observatører til stede under en række lektioner og i en række fokusgrupper med deltagelse af evalueringspersoner."

"De studerendes interesse, adfærd og holdninger under indsatsen er kvalitetsindikatorer. Disse vil blive iagttaget af lærerne og beskrevet i en protokol."

c. Hvor, hvornår og hvor ofte vil der blive indsamlet procesdata? (Ydesign). Dette er lige så vigtigt som evalueringsredskaberne.

"Til fester og efter hver indsats."

"Efter hver lektion vil der blive uddelt spørgeskemaer i klasseværelserne, og der vil blive foretaget iagttagelser under den tredje, sjette og niende lektion. Efter den femte lektion vil der også blive gennemført interviews af underviserne."

d. Hvem vil give de oplysninger, der er nødvendige for procesevalueringen?

De må også vide, hvem der vil blive udspurgt eller eksamineret (f.eks. deltagere i indsatsen, undervisere, lærere, uafhængige Yobservatører, osv.).

"Vi vil skaffe oplysningerne fra de skolelærere, som vil gennemføre projektforløbet, skoleledere på de skoler, hvor projektet gennemføres, samt de elever, som vil deltage i programmet."

e. Hvorledes har du tænkt dig at analysere oplysningerne?

På dette stadium bør det overvejes, om man vil anvende specielle statistiske procedurer eller blot beskrive oplysningerne. I det første tilfælde må de nødvendige forudsætninger for komplekse dataanalyser (statistisk viden og teknisk udstyr) være til rådighed.

"Spørgeskemaoplysningerne vil blive analyseret ved hjælp af det statistiske program SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Den anvendte statistiske procedure vil være MANOVA."

"Interviews med elever (tilfredshed med indsatsen, interesse i uddannelsen, personlige fordele, større viden osv.) vil blive analyseret, og resultaterne vil blive beskrevet forholdsmæssigt."

"Dataene vil blive genstand for en kvalitativ analyse med henblik på at give en 'tre-dimensional' beskrivelse af hele processen omkring planlægning, oprettelse, gennemførelse og opretholdelse af et fuldt anerkendt diplomkursus i, hvorledes man kan lære unge om narkotika. Som led i en aktionsforskningsstrategi vil forskerteamet jævnligt give lederen af forebyggelsesgruppen tilbagemeldinger, således at kurset løbende kan forbedres."

2.2 Gennemførelse af den forebyggende indsats

a. Hvilke strategier, elementer og metoder blev faktisk anvendt? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 1.6.

Det faktiske forløb må nu nøje beskrives.

Elementer

Det undervisningsmateriale, der anvendes i sundhedsuddannelsesprojektet, falder i tre dele. Den første vedrører rygning ('modangreb på rygning', 'overtalelse', 'det første tilbud', 'fralæggelse af vanen'). Den anden del vedrører

alkohol ('det generelle billede', 'ind i mellem', 'en af mange', 'spørg dig selv'). Den tredje del vedrører narkotika ('billeder', 'en pille til hver patient', 'hvorfor ikke prøve'). Bilaget har fire afsnit ('narkotika', 'generelle oplysninger', 'selverkendelse', 'hvorledes vi trækker vejret').

Alle elementer er gennemført i de tre klasser på sekundærtrinet. F.eks. gennemføres del 1 og 2 i første afsnit, som vedrører rygning, i den første og den anden klasse, mens del 3 gennemføres i den anden klasse og resten i den tredje klasse. Med andre ord er materialet valgt, så det passer til elevernes alder.

Metoder

Den anvendte pædagogiske metode er 'aktiv læring', som tager sigte på at støtte og fremme udviklingen af elevernes grundfærdigheder. Aktiviteterne omfatter: klassediskussioner, gruppediskussioner, interviews, forskning/undersøgelser, holdninger, klassificering, debat, skriftlig fremstilling, rollespil, medier, plakater, inddragelse af lokalsamfundet, overvejelser osv.

Mellemliggende målgrupper

Lærerne på skolernes ældste klasseset blev undervist af forskerholdet på et tredages seminar om indsatsens principper og metoder. Lærernes deltagelse var frivillig. Det var nødvendigt at få en tilladelse fra skolelederen og Det pædagogiske råd. Undervisningen blev gennemført efter de oprindelige planer.

Forældrene blev også orienteret om målene for 'sundhedsuddannelsen'. Forældrene kunne deltage i en særlig 'forældregruppe' og man har under hele programmets forløb forsøgt at fremme et tæt samarbejde mellem skoler og lokalsamfund."

b. Hvilke datakilder og instrumenter blev anvendt til måling af indsatsens gennemførelse? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 2.1.

Disse kilder kan omfatte deltagere, undervisere, bedømmeren, en uafhængig Yobservatør eller enhver anden, som var involveret i gennemførelsen. Instrumenterne kan omfatte spørgeskemaer, rapporter, checklister, interviews eller diskussionsgrupper.

"Målingen af gennemførelsen blev foretaget af: de lærere, som deltog i programmet; skolelederen på de skoler, som gennemførte programmet; og de skoleelever, som deltog i programmet."

"Kommunale medarbejdere, som arbejder med nærsamfundets forebyggelse af narkotikamisbrug, fik til opgave at tilrettelægge programmets implementering i deres områder og kunne således give værdifulde oplysninger. Også lærere, forældre og skolebørn var datakilder.

"'dagbogen for lærere' havde plads til personlige bemærkninger fra alle lærere, som deltog i gennemførelsen af programmet, og indeholdt ligeledes spørgsmål som f.eks.: Hvilken del af indsatsen er blevet gennemført? Har håndbogens

instruktioner været til nogen hjælp? Kan disse instruktioner eventuelt forbedres? Opstod der nogen vanskeligheder under gennemførelsen?"

c. Hvilke ressourcer blev faktisk anvendt? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 1.7.

Det er vigtigt at fastslå, om ressourcerne blev anvendt som planlagt, eller om der skete ændringer. Denne viden vil være yderst nyttig, hvis indsatsen skal gentages i fremtiden.

"Ressourcerne blev anvendt som planlagt med følgende undtagelse. Da 20% af eleverne var flyttet væk fra området, skulle administratoren bruge mere tid på at opspore de nye adresser, hvortil hun kunne sende opfølgningsspørgeskemaet. I stedet for 20 timer om ugen måtte hun arbejde 30 timer om ugen i en tremåneders periode."

2.3 Målgruppen igen

a. Hvor mange personer blev faktisk nået af indsatsen?

Det er et indlysende spørgsmål, men også et vigtigt spørgsmål, hvis De ønsker at forstå overlappningen mellem den faktiske og den planlagte intervention.

"450 elever blev kontaktet."

b. Hvad var de sociodemografiske kendetegn for de personer, der blev nået af indsatsen?

Dette er lige så vigtigt som antallet af personer, der blev nået. Svaret vil hjælpe Dem med at matche den planlagte målgruppe med den faktiske målgruppe. Svaret vil også hjælpe med at finde frem til udvælgelseeffekter.

"Køn: 45 kvindelige og 75 mandlige deltagere, dvs. et forhold på 1 til 7. Uddannelse: 10 elever i 7-9 skoleår, 35 gymnasielever og 75 studerende på videregående uddannelser."

"Yngste klasser: 10% af deltagerne. Ældste klasser: 90% af deltagerne. Årsindkomsten for de familier, der blev nået: Kr.100.000 - 10%; Kr 100.001 - Kr. 250.000 - 60% > Kr 25.000 - 30%."

"Andre relevante oplysninger: deltagerne hører til en etnisk minoritet (marokkansk kvinde, muslimer)."

c. Hvordan indsamledes disse oplysninger?

Da forskellige metoder giver forskellige resultater, er det vigtigt at vide, hvorledes oplysningerne blev indsamlet. Forskellige dataindsamlingsmetoder kan føre til forvanskede svar - f.eks. vil deltagerne muligvis overdrive deres indkomst i gruppediskussioner.

"De sociodemografiske data blev indsamlet ved hjælp af et anonymt spørgeskema. Spørgeskemaet blev uddelt efter den første lektion og indsamlet ved den næste lektion."

De bør hele tiden sammenligne Deres svar med Deres oprindelige planer, i dette tilfælde målgruppen som beskrevet i underafsnit 1.4. Afvigelser i målgruppens sammensætning under indsatsens forberedelse kan føre til forskelle i gennemførelsen og i de endelige resultater.

"Målgruppen blev nået som planlagt."

"Vi havde planlagt at nå unge mellem 15 og 17 år til 'rave-parties'. De faktiske deltagere var ældre (gennemsnitsalder: 18,3 år).

"Det var meningen, at kønsfordelingen og fordelingen mellem tyskere og andre nationaliteter skulle være den samme i alle tre forsøgsgrupper. Men det viste sig, at der i kontrolgruppen var 10% flere tyrkiske elever end i de to andre grupper."

2.4 Eksponering

a. *Hvordan blev eksponeringen målt? Hvilke datakilder, Yinstrumenter eller Yindikatorer brugte De faktisk?*

For at afgøre, om indsatsen nåede den planlagte målgruppe, er det vigtigt at danne sig et skøn over, hvor iøjnefaldende indsatsen faktisk var. Hvis man f.eks. iværksætter en informationskampagne over for offentligheden, må man vide, i hvor brede kredse informationsbrochurerne blev uddelt. Man må også vide, hvem der blev spurgt, da der skulle indsamles relevante oplysninger. Disse datakilder kan være alle, der er involveret i indsatsen, eller en udvalgt kreds. Også her må De specificere, hvilke dataindsamlingsinstrumenter der blev benyttet.

"Lærerne på de skoler, som implementerede programmet, var hoveddatakilden. I 'dagbogen for lærere' blev lærerne anmodet om at kommentere programmets implementering og angive, hvor mange undervisningstimer der faktisk blev givet i hver klasse."

b. *Hvor længe varede den forebyggende indsats, og hvor mange forebyggende aktiviteter fandt sted? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 1.6.*

Denne beskrivelse af varigheden og antallet af aktiviteter vil hjælpe en med at bedømme eksponeringsniveauet.

"I de første to implementeringsår fik hver klasse 12 lektioner à 45 minutter."

"Der var mellem tre og ti lektioner med et gennemsnit på 8,76. Hver lektion varede fra under 30 minutter til over 50 minutter med et gennemsnit på 40 minutter. Forskellene i tidsforbrug skyldtes hovedsagelig forskelle i klasseperiodernes længde, som lå mellem 45 og 55 minutter. Hele programmet bestod af ti lektioner."

c. *I hvor høj grad blev målgruppen faktisk nået? Sammenlign svarene med den oprindelige plan i underafsnit 1.4.*

Dette er et nøglespørgsmål, fordi selv om hele den forebyggende indsats blev iværksat over for målgruppen, er det muligt, at visse medlemmer af målgruppen ikke blev nået på grund af fravær, sygdom eller skulkeri.

"I alt 1.500 elever deltog i programmet. 85% tog del i alle 12 lektioner, 93% tog del i 10 lektioner."

2.5 Kvaliteten af den forebyggende indsats

a. *Hvem gav oplysningerne om Ykvaliteten af indsatsen?*

Der kan bl.a. være tale om deltagere, undervisere, bedømmeren, en uafhængig Yobservatør eller enhver anden, som var involveret i gennemførelsen.

"Kilderne til oplysninger om foranstaltningernes kvalitet var lærere og elever."

b. *Hvilke indikatorer og instrumenter blev faktisk benyttet til evaluering af kvaliteten af indsatsen?*

Indikatorerne kan omfatte aktiv deltagelse, holdninger til indsatsen, personlige fordele og identifikationsgrad. Instrumenterne kan være spørgeskemaer, rapporter, checklister, interviews eller diskussionsgrupper.

Indikatorer

Anvendte lærerindikatorer: effektivitetsopfattelse, tilfredshedsgrad, deltagererfaring, programmets alsidighed, læseplansintegration og støttematerialets tiltalende karakter.

Anvendte elevindikatorer: programgenkendelse, sproglig tilpasning, egen oplevelse af den tid, der bruges på programmet, og effektivitetsopfattelse."

"Lærerne modtog et spørgeskema indeholdende spørgsmål om klassernes deltagelse i projektet, forstyrrelser i klassen og resultater. Der blev også givet en samlet karakter for projektets gennemførelse (1=meget dårlig til 4=meget god).

Endvidere foretog forskningspersonalets observatør tilfældige iagttagelser af gennemførelsen på hver skole, ligesom han regelmæssigt ringede lærere og skoleledere op og holdt møde med disse. Kriterierne for bedømmelse af gennemførelsen blev drøftet blandt forsknings- og projektpersonalet før den faktiske iagttagelse, indtil man nåede frem til enighed (ved brug af hypotetiske eksempler). Kriterierne omfattede observeret klassesdeltagelse, interesse og lærernes gennemførelse af forskellige aktiviteter i forbindelse med lektionerne samt en samlet karakter for gennemførelsen (1=meget dårlig til 4=meget god). Observatørens samlede karakter blev sammenlignet med lærernes rapport om den generelle gennemførelse af indsatsen."

c. *Hvilke resultater gav kvalitetsmålingerne?*

Dette er et af de vigtigste spørgsmål, såfremt resultaterne af den bestemte indsats skal udnyttes ved planlægningen af en eventuel fremtidig indsats.

"Vurderingen af undervisningsmetoderne, realiseringen af mål og elevernes engagement gav følgende resultater. 8,6% betragtede undervisningsmetoderne som ineffektive; 10,4% mente ikke, at målene var nået; og 13,4% fandt, at eleverne ikke havde engageret sig. Men den samlede kvalitetsbedømmelse viser, at 52,7% af bedømmelserne var udmærkede, 46,7% var gode og kun 0,6% var dårlige."

2.6 Drøftelse af resultaterne af procesevalueringen

a. Sammenlign planerne for indsatsen og den faktiske gennemførelse og evalueringen heraf. Er der uoverensstemmelser, og hvad kan grundene til disse være?

Man bør sammenfatte eventuelle afvigelser og uoverensstemmelser i forbindelse med gennemførelsen af indsatsen, målgruppen og eksponeringen. Dette vil hjælpe en, når man skal drøfte og fortolke resultaterne af indsatsen.

"Indsatsen blev gennemført som planlagt - der blev ikke registreret nogen uoverensstemmelser. Målgruppen blev også nået som planlagt. Men på grund af dårligt helbred blandt personalet var eksponeringsgraden lavere end planlagt. I to klasser blev kun seks af de ti lektioner gennemført."

b. Hvilke følger har eventuelle uoverensstemmelser for indsatsen?

Såfremt der var uoverensstemmelser, bør der redegøres for disses konsekvenser for indsatsen. Dette vil hjælpe en med at forstå uoverensstemmelsernes betydning for indsatsen.

"På grund af den lavere eksponeringsgrad er det vanskeligt at drage konklusioner hvad angår indsatsens virkninger. De negative resultater kan have noget at gøre med dette forhold."

c. Hvad er de stærke og svage sider ved den måde, hvorpå indsatsen blev gennemført? Sammenlign disse med resultaterne af andre indsatser.

En besvarelse af dette spørgsmål vil gøre det lettere at undgå tilsvarende problemer og forbedre gennemførelsen i fremtiden. Sammenlign om muligt resultaterne af indsatsen med lignende indsatser, der er beskrevet i litteraturen. Dette er meget vigtigt, da det danner grundlag for en eventuel bedømmelse af værdien af indsatsen.

"Resultaterne af denne undersøgelse viste, at programgennemførelsen havde en høj kvalitet mål ved eksponeringsgrad og generel kvalitetsbedømmelse. Et spørgsmål, der rejser sig i forbindelse med resultatformidlingen, er den hjælp, som lærerne fik fra projektpersonalet. Lærerne blev ringet op og havde mulighed for at drøfte problemerne. Denne hjælp bidrog sandsynligvis til lærernes høje motivation, og det må undersøges, om tilsvarende resultater kan opnås, når lærerne ikke får særbehandling. Resultaterne af procesevalueringen er i overensstemmelse med resultaterne af andre skolebaserede livsfærdighedsprogrammer (Petermann *m.fl.*, 1997)."

d. Hvilke forslag er der til den fremtidige gennemførelse af lignende forebyggende indsats?

Da man nu har gennemført en forebyggende indsats, er man godt rustet til at fremsætte forslag til brug for andre planlæggere.

"I fremtiden overvejer vi en større inddragelse af lærerne, en yderligere analyse af holdninger og livsstil og en ændring af videobåndet, således at det kommer til at indeholde et særligt afsnit om nye narkotika."

e. Hvilke forslag er der til fremtidige procesevalueringer i forbindelse med denne form for forebyggende indsats?

Man er også godt rustet til at fremkomme med anbefalinger vedrørende procesevalueringer.

"Efter hver lektion anmodede vi eleverne om at udfylde et spørgeskema om lektionen. Vi benyttede det samme spørgeskema efter hver lektion og bemærkede, at eleverne blev mere og mere sløsedede med besvarelsene. Vi foreslår derfor at medtage specifikke spørgsmål vedrørende hver lektion for at gøre det mere interessant for eleverne at besvare dem."

Kapitel 3: Resultatevaluering

3.1 Planlægning af resultatevalueringen

a. Hvilke resultatindikatorer har er der, og hvordan vil de blive målt dem?

Det er ikke altid let at beslutte, hvorledes resultaterne skal måles, men beslutningen er afgørende. På grund af de økonomiske og tidsmæssige begrænsninger er en god resultatmåling en måling, der ikke alene er gennemførlig, men også mere eller mindre direkte har tilknytning til indsatsens mål. For at vide, om indsatsen har opfyldt målene, må man naturligvis have fastlagt helt klare kriterier for målene. Med andre ord skal målet "operationaliseres" og klart defineres i målelige vendinger. Dette er navnlig vigtigt i forbindelse med effektvariabler, som ofte er vanskelige at iagttage.

"Den vigtigste resultatindikator vil være WHO-spørgeskemaet 'Survey on the Student Population', som eleverne selv udfylder. Spørgsmålene drejer sig om tobaks- og alkoholforbrug, medicin og ulovlige rusmidler, viden om rusmidler, holdninger til rusmidler, påtænkt brug af rusmidler og asocial adfærd."

b. Vil oplysninger om resultaterne blive indsamlet efter en Ykvantitativ eller en Ykvalitativ model? Hvilke indikatorer og Yinstrumenter vil blive benytte ved dataindsamlingen?

For at kunne vurdere resultaterne af en indsats effektivt og på et videnskabeligt grundlag kræves der kvantificerbare data. Hvis man derfor har til hensigt at indhente oplysninger om resultaterne efter en kvalitativ fremgangsmåde (f.eks. ved hjælp af et ustruktureret interview), bør man have en plan for en kvantitativ analyse af svarene.

"Det er meningen, at indsatsen skal øge videnniveauet og færdighederne hos de pædagoger, der underviser i narkotikasørgsmål. Videnniveauet vil blive målt efter indsatsen ved en skriftlig prøve omfattende 50 spørgsmål om narkotikarelaterede emner. De pædagogiske færdigheder vil blive målt ved at anmode deltagerne om at fremlægge en skitse til et undervisningsprogram på narkotikaområdet, der skal rettes mod en navngivet klientgruppe som led i et bestemt undervisningsforløb, en timeplan og en redegørelse for timeplanen. Deltagerne vil evaluere hinandens timeplaner og redegørelsen for denne."

"Vi vil i stedet for kontrol anvende en forkortet udgave af 'Life Skills Training Student Questionnaire' (Botvin *m.fl.*, 1984)."

c. Hvad vides der om instrumenternes kvalitet (Yobjektivitet, Ypålidelighed, Ygyldighed)? Påtænkes det at afprøve instrumenternes anvendelighed?

Med henblik på en korrekt bedømmelse af resultaterne af en evaluering er det vigtigt at give oplysninger om kvaliteten af de anvendte instrumenter. Hvad angår allerede anerkendte instrumenter kan der som regel henvises til håndbogen eller manualen. Men

hvis man har konstrueret deres egne instrumenter, vil man måske overveje en undersøgelse af instrumenternes pålidelighed/gyldighed. En feasibility-undersøgelse er naturligvis tilrådelig i dette tilfælde, men en sådan undersøgelse bør også gennemføres, hvis man anvender et instrument, der er konstrueret til et andet sprog, en anden kulturel baggrund, et andet område osv. I denne situation kan det være bedre at få instrumentets forståelighed og logik bedømt af en ekstern bedømmer.

"Vi påtænker at undersøge børnenes ego-forestillinger og holdninger med SCAT-testen (Self Concept Attitudinal Inventory). Det er en objektiv 'papir og blyant'-test. At pålideligheden er høj kan ses ved, at den gennemsnitlige Cronbach alpha i oversigten er på 0,80. At testen har gyldighed ses også ved anvendelsen af 'know-group'-testen, hvor der foretages en sammenligning mellem skoleelever med et højt og et lavt præstationsniveau. Vi måtte oversætte spørgeskemaet til vort eget sprog og vil derfor gennemføre en mindre feasibility-undersøgelse. Vi vil anmode ti elever om at udfylde spørgeskemaet og for hvert spørgsmål angive, om de forstår, hvad vi mener med spørgsmålet."

d. Hos hvem, hvornår og hvor ofte påtænkes det at indsamle oplysninger om resultaterne? (Ydesign). Det er også vigtigt at vide, hvor nye og hvor omfattende oplysningerne om resultaterne er.

"Oplysningerne vil mere eller mindre på forsøgsbasis blive indsamlet hos en forsøgsgruppe og en ikke tilfældigt udvalgt kontrolgruppe. Der vil to gange blive indhentet oplysninger (en uge før og en uge efter indsatsen)."

e. Hvordan vil de indsamlede oplysninger blive analyseret? Hvilke Ystatistiske metoder vil være egnede, når henses til dataenes og designets kvalitet?

Hvis man selv vil analysere oplysningerne, bør man beskrive de statistiske procedurer og det tekniske udstyr, som vil blive anvendt. Men det kan være tilrådeligt at overlade dataanalysen til en erfaren forsker. I så fald bør man også anføre, hvem der skal behandle dataene.

"Dataene fra spørgeskemaet vil blive analyseret ved hjælp af edb-programmet SPSS PC+. Databehandlingen indebærer hyppighedsangivelse, multivariable tabeller, gennemsnitsværdier og sammenligninger mellem gennemsnittene pr. gruppe (chi i anden og t-test for elever)."

"Arkiveringen og behandlingen af dataene vil blive udført af det forskerhold, der arbejder for vort institut."

3.2 Den faktiske resultatevaluering

Hvis man var i stand til at gennemføre resultatevalueringen som planlagt, kan der henvises til de respektive spørgsmål i afsnit 3.1. Skete der nogen ændringer, skal evalueringen beskrives, som den *faktisk* fandt sted.

3.3 Stikprøven

a. Hvorledes blev stikprøven sammensat?

Det er lige så vigtigt at vide, hvordan der blev rekrutteret til stikprøven (opslagstavle, avisannonce, mund-til-mund-metoden osv.), som at vide, hvordan man rekrutterede hele målgruppen. Det har også betydning, om stikprøven deltog frivilligt eller under tvang, og om der blev udbetalt godtgørelser.

"Spørgeskemaet blev uddelt til de ældste klasser på skolen før gennemførelsen af 'sundhedsuddannelsen' samt til klasser på to kontrolskoler. Besvarelsen af spørgeskemaet var obligatorisk og fandt sted i en dobbelttime."

"Forsøgsgruppen bestod af alle, som tog del i indsatsen. Kontrolgruppen bestod af elever på samme alder, af samme køn, med samme sociodemografiske kendetegn og på samme klassetrin i det samme geografiske område. Begge grupper valgte at deltage i resultatevalueringen."

b. *Hvad var stikprøvens sociodemografiske kendetegn, størrelse osv.?*

Kendetegnene for stikprøven og eventuelt Ykontrolgruppen bør beskrives hver for sig og sammenholdes for at finde frem til eventuelle væsentlige afvigelser. Sådanne afvigelser gør de to grupper mindre sammenlignelige.

Forsøgsgruppe (n=120): 60 (50%) piger, 60 (50%) drenge. Gennemsnitsalder 10,8 år, standardafvigelse 2,4; aldersklasse 5,5-17,3 år.

Kontrolgruppe (n=110): 80 (73%) piger, 30 (27%) drenge. Gennemsnitsalder 11,0 år, standardafvigelse 2,3, aldersklasse 6,5-17,6 år."

"Mellemliggende målgruppe: fem skolelærere, to medlemmer af nærpoltiet, fire pædagoger, der underviser i narkotikaspørgsmål. Deltagerne var mellem 21 og 55 år. Etniske grupper: tre sorte, otte hvide. Seks kvinder, fem mænd."

c. *Er der overensstemmelse mellem disse kendetegn og kendetegnene for hele målgruppen?*

Det er naturligvis af stor betydning at vide, om stikprøven er repræsentativ for hele målgruppen.

"Vi indsamlede som planlagt oplysningerne om resultatet fra en undergruppe (20%) i målgruppen. Da vi havde brugt det første spørgeskema om rusmiddelforbrugende adfærd på alle deltagerne i indsatsen, kunne vi sammenligne de sociodemografiske kendetegn for stikprøven og for hele målgruppen. Der var ikke væsentlige forskelle med hensyn til alder, køn eller andre kendetegn."

d. *Kunne de frafaldne identificeres? I bekræftende fald, hvad var deres kendetegn?*

Såfremt de personer, der falder ud af stikprøven, før dataindsamlingen er afsluttet, afviger væsentligt fra de øvrige, f.eks. med hensyn til alder eller køn, er stikprøven sandsynligvis ikke længere repræsentativ.

"Stikprøven forblev intakt. Der var således ikke nogen frafaldne."

"Vi foretog en statistisk sammenligning mellem de frafaldne og de øvrige i stikprøven (alder, køn, socioøkonomisk status osv.). Der var ikke væsentlige forskelle mellem de to grupper. Grupperne er derfor sammenlignelige."

3.4 Resultaterne

Dette vigtige afsnit bør følge samme mønster som den tidligere beskrivelse af målene for indsatsen (underafsnit 1.5). De tre første spørgsmål henviser til resultatvariabler i den Yendelige målgruppe, resten til resultaterne i den Ymellemliggende målgruppe.

a. *Hvordan påvirkede indsatsen den Yendelige målgruppes rusmiddelforbrugende adfærd?*

"Livsfærdighedstræningen havde en betydelig effekt som middel til primær forebyggelse. 30-dages rygningssprevalensen ved den efterfølgende prøve (ét år efter den forudgående prøve og indsatsens begyndelse) var væsentlig lavere i forsøgsgruppen (6,4% ved både den efterfølgende og den forudgående prøve) end i kontrolgruppen (11,4% ved den efterfølgende prøve mod 5,5% ved den forudgående prøve)."

b. *Hvordan påvirkede indsatsen effektvariablerne med tilknytning til rusmiddelforbruget i den Yendelige målgruppe?*

"Der var væsentlig forskel mellem forsøgsgruppen og kontrolgruppen hvad angår viden om rusmiddelforbrug. Videnniveauet var højest i den gruppe, som indsatsen havde nået. Ingen af de øvrige variabler gav væsentlige resultater. Der blev ikke fundet nogen gruppeforskelle hvad angår positive holdninger til brugen af narkotika, planer om at bruge narkotika eller positive normer vedrørende narkotikabrug."

c. *Hvordan påvirkede indsatsen andre effektvariabler i den Yendelige målgruppe?*

"Hidtil er der alene fundet væsentlige forskelle med hensyn til én effektvariabel. Gennemsnitsværdierne for social kompetence var væsentligt højere i forsøgsgruppen end i kontrolgruppen ($p < 0,05$)."

d. *Hvordan påvirkede indsatsen målene i den Ymellemliggende målgruppe?*

"Vor massemediekampagne havde en positiv indflydelse på de mellemliggende målgrupper (forældre og lærere). 80% anførte, at de nu tænker mere på deres ansvar for børn og unge; 61% udtalte, at de havde lært meget om misbrug af rusmidler; og 45% udtalte, at de nu tænker mere over deres eget alkohol- og tobaksforbrug."

e. *Påvirkes de forskellige undergrupper forskelligt af indsatsen? (f.eks. mænd/kvinder, aldersgrupper, risikogrupper osv.)*

"Efter indsatsen vidste pigerne mere om narkotikaforbrugende adfærd end drengene (t-test $p < 0,05$)."

3.5 Drøftelse af resultaterne af resultatevalueringen

a. Gav indsatsen de forventede resultater? Redegør for eventuelle afvigelser mellem forventningerne og resultaterne, for de mulige grunde til afvigelserne og for disses følger for undersøgelsen.

På dette stadium bør man prøve at foregribe eventuelle argumenter mod ens egen fortolkning af resultaterne.

"Et af målene for indsatsen var at forbedre livsfærdighederne. Hidtil er der kun én effektvariabel, der har været væsentlig forskellig ved den efterfølgende prøve, nemlig den, der måler social kompetence. Børn i forsøgsgruppen gjorde meget større fremskridt mellem målingerne end børn i kontrolgruppen. Da skalaen for måling af social kompetence indeholder nogle former for adfærd, som er væsentlige elementer i den forebyggende indsats (f.eks. at lære at sige 'nej'), kan forbedringerne i forsøgsgruppen ses som en bekræftelse af, at programmet har været vellykket. Ligesom den lavere rygningssprevalens i denne gruppe er forbedringerne også en indirekte bekræftelse på den teori, at forbedring af livsfærdigheder er et vigtigt led i den primære forebyggende indsats."

b. Hvilke resultater er efter din opfattelse de mest relevante og betydningsfulde? Sammenlign disse med resultaterne af andre undersøgelser.

"En tilsvarende primær forebyggelseffekt med hensyn til rygning (nemlig udskydelse af den alder, hvor rygning påbegyndes) er ofte blevet nævnt som et resultat af livsfærdighedstræning (f.eks. Botvin, 1995)."

c. Hvor sikker er du på, at det er indsatsen, der har fremkaldt resultaterne? Er der andre forklaringer på resultaterne?

Hvis disse spørgsmål ikke besvares, kan en indsats altid drages i tvivl. Det er derfor af stor betydning, at man tager spørgsmålet om årsag og virkning op.

"Da vi ikke havde nogen kontrolgruppe, kan vi ikke med sikkerhed sige, at virkningerne virkelig skyldtes vor indsats. Det forhold, at deltagerne blev mere modne i årets løb, kan have haft væsentlig indflydelse."

d. Hvordan forklares de negative resultater?

Det kan virke meget nedslående, hvis en resultatevaluering ikke viser de forventede resultater. Men der kan meget vel være en række forklaringer på negative resultater som f.eks. mangler ved selve indsatsen, indsatsens gennemførelse (procesevalueringen kan vise sig nyttig her og kaste lys over relevante aspekter), fejl i designet, mangelfulde måleinstrumenter (hvoraf nogle muligvis ikke er tilstrækkelig fintfølede) eller eventuelt eksterne problemer, som skyldes force majeure (f.eks. brand

på en skole). Uanset grunden bør De, såfremt resultaterne er uventede, altid prøve at finde forklaringen på dette, således at De kan drage konklusioner til fremtidig brug.

"Mod vore forventninger havde indsatsen ingen indvirkning på alkoholforbruget. Dette kan skyldes alkoholforbrugets meget lave prævalens i denne aldersgruppe, og derfor er det muligt, at virkningerne vil vise sig senere. Efter et år vil der derfor blive foretaget en ny opfølgning. Det kan også hævdes, at alkoholforbrug er et emne uden relevans for denne aldersgruppe."

e. Hvilke forslag er der til den fremtidige brug af lignende indsatser?

Nu kan man skue fremad. Bør andre kopiere indsatsen, og i bekræftende fald, vil man foreslå nogle ændringer?

"De positive resultater berettiger til en indsats på et meget bredere grundlag. Men resultaterne af procesevalueringen bør også tages i betragtning, og ændringer i uddannelsens struktur bør foretages under hensyntagen til lærercommentarerne."

f. Hvilke forslag er der til fremtidige evalueringer af resultater fra denne form for forebyggende indsats?

Ens egne erfaringer og forslag kan have afgørende betydning for andre bedømmere og fagfolk. Disse kan udnytte positive resultater, men også negative resultater til egen fordel ved at undgå en gentagelse af fejlene. Derfor er det vigtigt, at besvarelserne er fuldstændig ærlige.

"En af grundene til de manglende positive resultater kan være manglen på kvalitetsinstrumenter til brug for elever mellem 10 og 12 år. Fremtidig forskning bør derfor fokusere på udvikling og brug af fintfølede instrumenter med henblik på denne aldersgruppe."

Kapitel 4: Formidling af resultaterne

4.1 Udarbejdelse af en plan for formidlingen

a. *Hvem skal "indvies" i resultaterne?*

Der kan bl.a. være tale om de organer, der finansierer indsatsen, politiske beslutningstagere, administratorer, målgruppen for indsatsen, servicevirksomheder, lokalsamfundsgrupper og medierne.

"Vi har stillet resultaterne af vor evaluering til rådighed for partnerne i projektet, myndighederne og offentligheden."

"Først vil vi underrette planlægningsudvalget, da det er dette udvalg, der først og fremmest har brug for oplysninger. Vi vil gøre særlig meget for at informere udvalgets formand, som har stor erfaring og er en respekteret opinionsdanner. Vi vil personligt informere hende før det almindelige udvalgsmøde og drøfte potentielt kontroversielle resultater med hende."

b. *Hvornår skal de pågældende bruge oplysningerne?*

Hvis man ønsker, at resultaterne af deres evaluering skal gøre nytte, kan tidspunktet for fremlæggelse af en evalueringsrapport være af afgørende betydning. Man skal sørge for, at der ikke går for lang tid, før resultaterne bliver offentliggjort, da det er mest sandsynligt, at ændringer finder sted lige efter en evaluering, mens folk stadig har indsatsen i frisk erindring. På den anden side må man heller ikke offentliggøre resultaterne for tidligt. Bedømmere presses ofte til at give et "første indtryk" af effektiviteten, men sådanne indtryk har begrænset værdi, da der ikke vil være blevet indsamlet tilstrækkelige oplysninger til at drage gyldige konklusioner. Hvis de første indtryk offentliggøres, er der også tendens til, at de "endelige indtryk" ikke får nogen opmærksomhed.

"Det organ, der finansierer indsatsen, vil få forelagt to midtvejsrapporter og en endelig rapport. Lærere vil løbende blive underrettet om resultaterne på de møder, der finder sted hver anden måned."

c. *Hvilke oplysninger vil forskellige personer være interesseret i?*

Budskabet skal skræddersys efter adressaterne. Glem ikke, at forskellige adressater har behov for forskellige oplysninger. F.eks. vil personalet sandsynligvis være mere interesseret i oplysninger om gennemførelsen end de finansielle bagmænd. Disse vil muligvis også have travlt til at læse en fuldstændig rapport og vil have mere glæde af et resumé. Et sådant resumé kan indeholde en kort oversigt over evalueringen, en forklaring på, hvorfor evalueringen blev gennemført, samt hovedresultaterne, -konklusionerne og -anbefalingerne.

"Vi vil foranstalte gruppedrøftelser med lærerne, som er den vigtigste mellemliggende målgruppe, under hele procesevalueringen og løbende melde tilbage om de oplysninger, vi modtager. Evalueringsresultaterne er først og

fremmest til brug for det organ, der finansierer indsatsen, og som forventer en omfattende skriftlig rapport om resultaterne ved evalueringens afslutning.”

d. Hvilke former for skriftlig kommunikation vil blive benyttet?

Evalueringens resultater kan kommunikeres på mange forskellige måder, igen afhængigt af adressaterne. Som eksempler på skriftlig kommunikation kan nævnes selve evalueringsrapporten, et resumé, memoer, pressemeddelelser, artikler i videnskabelige tidsskrifter eller aviser, plakater og brochurer.

”Vi vil udarbejde en forskningsrapport til brug for skoler og andre offentlige og private organer, som arbejder med ungdomsproblemer og forebyggelse af disse problemer.”

e. Hvilke former for mundtlig kommunikation vil blive benyttet?

Papir er ikke alt. Faktisk kan mange resultater bedst formidles gennem personlige drøftelser, indlæg på konferencer eller ved offentlige høringer samt i medierne.

”Programmets resultater vil blive fremlagt på en konference for en national forening for forebyggelse af misbrug og under Den Europæiske Uge for Forebyggelse af Narkotikamisbrug.”

DEL C: ORDLISTE

Barrierer

Den økonomiske situation, personalespørgsmål, politik, administrative vanskeligheder og mange andre forhold kan hindre evalueringen af en forebyggende indsats. Barriererne kan omfatte tab af finansiering, negative personaleholdninger, en beslutning om ikke at offentliggøre evalueringsrapporten eller en skoles nægtelse af at tillade en elevundersøgelse.

Bedømmer

Den person, der optræder som bedømmer, bør have kendskab til evalueringsplanlægning, socialforskningsmetoder, statistiske designs og beslægtede problemer. Bedømmeren bør have tilstrækkelig statistisk indsigt til at kunne analysere de data, der indsamles under indsatsen, og bør være fortrolig med særlige edb-programmer (som f.eks. SPSS, SAS). Da systematiske evalueringer bygger på samfundsvidenskabelig forskning, har mange evalueringsspecialister også en grundlæggende samfundsvidenskabelig uddannelse.

Der er to grundmodeller for bedømmerens forhold til den organisation, der gennemfører indsatsen. Bedømmerne kan foretage en "intern evaluering" (når de er del af implementeringsorganisationen) eller en "ekstern evaluering" (når de f.eks. arbejder for et forskningsinstitut, et konsulentfirma eller et universitet). Der er fordele og ulemper ved begge muligheder. Da interne bedømmere har bedre adgang til programpersonalet og -administrationen, ved de muligvis mere om indsatsen end en ekstern bedømmer. Mange af de oplysninger, der opnås på uformelt plan, vil ikke være tilgængelige for en ekstern bedømmer. Da en intern bedømmer er en kendt og betroet skikkelse, vil han som regel opleve et personale, der er mere villigt til at bruge tid på evalueringen, anerkende problemer og udveksle erfaringer. Det er også lettere og mindre omstændeligt at melde tilbage til projektpersonalet om evalueringens resultater. Den store ulempe ved en intern bedømmer kan være en manglende objektivitet, som først og fremmest skyldes vedkommendes afhængighed af organisationen og dernæst hans personlige relationer til programpersonalet.

Interne og eksterne bedømmere kan udføre alle tre former for evaluering - nemlig evalueringen af planlægningen, processen og resultaterne. Der er dog visse situationer, som egner sig bedst til den ene eller den anden type bedømmer. Det kan være mest hensigtsmæssigt, at en intern bedømmer evaluerer planlægningen og processen, mens en ekstern bedømmer måske vil egne sig bedst til resultatevalueringen.

Behovsvurdering

Behovsvurdering (eller behovsanalyse) er den systematiske vurdering af det registrerede fænomen og af egnetheden af den foreslåede indsats. En behovsvurdering er nødvendig for at undgå fejlbedømmelse af det specifikke problems omfang og karakter og således også af behovet for en specifik indsats. Forskellige teknikker kan anvendes ved en behovsvurdering.

“Nøgleinformant-modellen” indebærer identificering, udvælgelse og høring af eksperter i marken. Denne teknik er god, fordi den giver et bredt indtryk af behovene og de ydelser, der er nødvendige for målgruppen. Teknikken har dog den begrænsning, at dette indtryk kan være baseret på eksperternes fordomme eller på forvrængede oplysninger. Det er derfor en god idé at udarbejde en liste over spørgsmål, som alle eksperter skal besvare. Herved vil det blive muligt at sammenligne forskellige eksperters svar. Spørgsmålene bør vedrøre specifikke og konkrete oplysninger (hvem, hvor, hvad og hvorledes) som en yderligere beskyttelse mod forvrængede oplysninger.

“Nærsamfundsforummet” er en model, der bygger på åbne møder med nærsamfundets medlemmer. Modellen kan benyttes for at indsamle oplysninger om et problems Yprævalens og Yincidens og om målgruppens karakteristika. Ligesom ved nøgleinformant-modellen er der også her fare for forvrængede oplysninger på grund af underrepræsentation eller overrepræsentation i nærsamfundsforummet af de personer, der berøres af problemet. De bedste resultater opnås derfor, hvis bedømmeren trækker på et tværsnit af nærsamfundet. Også her hjælper det at stille specifikke spørgsmål for at sikre oplysningernes gyldighed.

Der er også den model, hvor målgruppen bestemmes skønsmæssigt ved at analysere erfaringerne med en tilsvarende indsats i et andet lokalsamfund, den såkaldte “behandlingshyppigheds-model”. Ved denne model går man ud fra, at de to grupper kendetegn og størrelse er de samme.

Ved “indikator-modellen” fastlægges målgruppen skønsmæssigt på grundlag af epidemiologiske oplysninger fra nationale statistiske kilder. Disse statistikker udarbejdes sædvanligvis af forskellige regeringskontorer. Der foreligger ofte oplysninger om befolkningerne i storbyer, mindre byer og landkommuner.

Endelig kan nævnes de undersøgelser, der specielt bestilles for at vurdere arten og omfanget af det specifikke problem. Sådanne undersøgelser er en af de mest direkte og ofte mest nøjagtige måder, hvorpå behovet for en indsats kan vurderes.

Beskyttende faktorer

Beskyttende faktorer er en personlig eller social tilstand, som formodes at mindske sandsynligheden for - i dette tilfælde - rusmiddelmisbrug. Beskyttende faktorer er derfor modsætningen til Yrisikofaktorer. Beskyttende faktorer kan helt eller delvis ændre negative udviklingstendenser og gør det muligt for enkeltpersoner at håndtere negative begivenheder. Blandt individuelle beskyttende faktorer, som der konsekvent peges på i litteraturen, kan nævnes social kompetence, evne til problemløsning, uafhængighed og gennemslagskraft, målrettethed og evne til at tackle fremtiden. Som eksempel på beskyttende faktorer inden for familiens rammer kan nævnes omsorg og støtte, evne til at sætte grænser, stor hensyntagen til børn og fremme af børns deltagelse og engagement. Af mere generelle beskyttende faktorer kan nævnes succes i skolen og stærke bånd til prosoziale institutioner.

Datakvalitet

Datakvaliteten bestemmer, hvorledes en evaluering vil forløbe, og hvilke statistiske fremgangsmåder der kan anvendes. Disse statistiske fremgangsmåder inddeles i "skalaer".

Den mest primitive skala er "nominalskalaen". I en nominalskala sker der blot en klassificering af objekter og begivenheder, f.eks. mandlig/kvindelig, ryger/ikke-ryger osv. Nominelle data kan analyseres ved brug af teknikker som f.eks. Ychi i anden-testen.

Det næste trin er "ordinalskalaen". Her gives objekter og begivenheder karakter (f.eks. 1=meget ringe, 2=ringe, 3=god, 4=meget god), men tallene på en ordinalskala kan ikke lægges sammen, trækkes fra hinanden, ganges eller divideres med hinanden. Bestemmelsen af en central tendens i ordinaldataene er således snarere måden end midlet. Ordinaldata kan analyseres ved brug af teknikker som f.eks. Mann-Whitney U-testen eller Wilcoxon-testen.

Det næste niveau er "intervalskalaen". På en intervalskala kan man se, hvor stor afstanden er mellem karaktererne, idet hver enhed på skalaen har en fast størrelse (som f.eks. graderne på en Celsius-skala). Intervaldata kan analyseres ved en Yt-test eller en YANOVA-analyse (Analysis of Variance).

Det højeste niveau er "forholdstalsskalaen". I denne indgår begrebet "sandt nul", hvilket betyder, at forholdet mellem to angivelser er det samme, som f.eks. i højde eller vægt. Inden for samfundsvidenskab ligger dataene som regel på nominal- eller ordinalniveau, undertiden på intervalniveau og næsten aldrig på forholdstalsniveau.

Design

Et design er en plan, der viser hvor ofte, hvornår og fra hvem oplysninger vil blive indsamlet under en evaluering. Det er vigtigt at have et godt design, hvis man skal have glæde af evalueringresultaterne i fremtiden. Et design med mindst én forsøgsgruppe og én Ykontrolgruppe betegnes som et Ykontrolgruppedesign; et Ytidsseriedesign omfatter kun én forsøgsgruppe, men mindst tre dataindsamlinger; og et design, hvor der ikke anvendes nogen kontrolgruppe eller tidsserieanalyse, er et Ypræ- og posttestdesign.

Dækning

Dækningen viser, i hvilken udstrækning en indsats når den planlagte Ymålgruppe. Dækning kan defineres som forholdet mellem antallet af faktiske deltagere og antallet af planlagte deltagere, og en lav dækning kan øge Yskævheden.

Effektvariabler

Effektvariabler siges at være forbundet med rusmiddelforbrugende adfærd ved at tilskynde til de ændringer af denne adfærd, som indsatsen medfører.

Der kan sondres mellem to former for effektvariabler:

effektvariabler, der hænger direkte sammen med rusmiddelforbrug, f.eks. Yviden om rusmiddelforbrug, Yholdninger til rusmidler, Yplaner om at bruge narkotika og Ynormer

effektvariabler, der kun hænger indirekte sammen med rusmiddelforbrug, f.eks. Ylivsfærdigheder Yrisikofaktorer, Ybeskyttende faktorer, Ystrukturforandringer, Ylivsstil, Ykulturelle sædvaner og Yproblemadfærd.

Eksponering

Eksponering måler, hvor stor en del af en indsats der faktisk nåede målgruppen. Dette omfatter antallet og længden af lektioner og de anvendte materialer. Eksponeringsgraden henviser også til deltagelsesniveau og til, om deltagerne faktisk blev nået ved indsatsen.

Endelig målgruppe

Den endelige målgruppe er den gruppe af personer, som i sidste instans vil have fordel af indsatsen. Indsatsen kan være rettet direkte mod dem eller indirekte gennem den Ymellemliggende målgruppe. Fastlæggelsen af den endelige målgruppe kan bygge på to begreber, nemlig "population i farezonen" og "population efter behov". Det første begreb dækker et befolkningssegment, der med stor sandsynlighed vil udvikle den rusmiddelforbrugende adfærd (f.eks. børn fra opløste hjem, børn med narkotikaafhængige forældre eller søskende). I modsætning hertil angiver udtrykket "population efter behov" målpopulationen som en enhed med bestemte kendetegn (f.eks. alle børn i 5. klasse).

Fastholdelse

Fastholdelse er sammen med Ytroskab og Ynytænkning et af aspekterne ved gennemførelsen af en indsats. Dette aspekt benyttes som regel for at fastslå, om et program blev implementeret i forsøgsgruppen og ikke i Ykontrolgruppen, og om begge grupper fastholdt de respektive forsøgsvilkår. Fastholdelsesindikatorerne i forbindelse med forsøgsgruppen kan bl.a. være, om programmet blev gennemført med tilstrækkelig kraft til, at man kan konkludere, at det har nået målgruppen, eller om programmet var tilstrækkelig langt til at blive bemærket af målgruppen.

Forebyggende indsats

En forebyggende indsats er en aktivitet, der vil blive gennemført for at forhindre en rusmiddelforbrugende adfærd. Forebyggende indsatser kan gennemføres i forskellige sammenhænge og med forskellige midler og indhold. Med hensyn til varighed kan der være tale om éngangsaktiviteter og langsigtede projekter, der løber i flere måneder eller mere.

Forsætlige ændringer

Forsætlige ændringer er ændringer, som foretages bevidst for at forbedre indsatsen eller evalueringen.

Frafald

Undersøgelser af frafald har afgørende betydning for den forebyggende indsats på mellemlangt og langt sigt. En frafalden er en deltager i indsatsen, som deltog i den eller de indledende dataindsamling(er), men som faldt fra, inden indsatsen eller dataindsamlingen var afsluttet. Et stort frafald kan svække resultaternes gyldighed, da det medfører Yskævhed. Et stort frafald kan også vanskeliggøre den statistiske analyse på grund af den mindre stikprøve.

Gyldighed

Gyldighed, Ypåidelighed og Yobjektivitet er vigtige kvalitetsindikatorer for et instrument. Vurderingen af gyldighed er et svar på spørgsmålet om, hvorvidt et instrument virkelige måler det, De ønsker at vide, og om instrumentet er egnet.

Holdninger til rusmidler

Holdninger til rusmidler omfatter alle gængse meninger, formodninger og normer på rusmiddelområdet. Af eksempler kan nævnes "alkohol får folk til at opføre sig dumt", "folk, der bruger hash, har det sjovere" osv. Holdninger til rusmidler er Yeffektvariable og benyttes ofte som indikator ved resultatevalueringerne, selv om der ikke altid kan findes en årsagsforbindelse mellem holdninger og rusmiddelforbrugende adfærd. Man mener dog, at en positiv holdning til rusmidler styrker den rusmiddelforbrugende adfærd, mens en negativ holdning svækker denne adfærd.

Iagttagelser

Iagttagelser benyttes til at vurdere en specifik situation eller tilstand. Ved evaluering af en forebyggende indsats benyttes iagttagelser som regel til at vurdere gennemførelsen af en indsats, navnlig indsatsens overensstemmelse med den oprindelige hensigt (Ytroskab). Iagttagelser benyttes enten som den eneste oplysningskilde eller som en ekstra kilde, der kan underbygge andre gennemførelsesforanstaltninger. Forskeres eller uafhængige observatørers iagttagelser betragtes som den mest objektive bedømmelsesmetode, og iagttagelser kan nedfældes enten meget detaljeret i beretningsform eller ved at anvende standardiserede spørgeskemaer m.v.

Incidens

Incidens defineres som antallet af nye tilfælde af et bestemt fænomen, der viser sig på et bestemt geografisk område i en bestemt periode.

Indikator

En indikator afspejler et bestemt problem eller forhold. Indikatorer benyttes som erstatning for et mål eller et begreb, som ikke kan måles direkte, eller som først vil blive observeret senere. Udvælgelsen af egnede indikatorer skal bygge på litteraturen, teorier eller tidligere forskning. Indikatorer benyttes til at måle Ykvaliteten af indsatsen eller resultatet af indsatsen.

Instrumenter

Instrumenter henviser til samtlige metoder, der benyttes for at indsamle oplysninger om målgruppen, evalueringen osv. De mest brugte instrumenter i forbindelse med evalueringer er spørgeskemaer til selvrapportering. Af andre instrumenter kan nævnes tests, karaktergivning, Yinterviews og Yagttagelser. Det tilrådes at benytte instrumenter med veldokumenteret Yobjektivitet, Ygyldighed og Ypålidelighed. Før instrumenterne bruges i større målestok, må de underkastes en feasibility-undersøgelse.

Interview

Ved evalueringsforskning er interviews et instrument, der benyttes til at vurdere oplysninger om gennemførelsesprocessen og resultaterne. Interviews kan være mere eller mindre standardiserede (strukturerede, halvstrukturerede eller ustrukturerede interviews). Der kan også være forskel på kontaktformen (personlig, telefonisk eller skriftlig) eller antallet af personer, der interviewes på samme tid (individuelle interviews eller gruppeinterviews).

Kontrolgruppe

Kontrolgruppen er en gruppe personer, som ikke deltager i den forebyggende indsats, der evalueres. Enten er kontrolgruppen ikke genstand for nogen indsats, eller den er genstand for en helt anden indsats.

Kontrolgruppedesign

Kontrolgruppedesignet (eller "forsøgsdesignet") sammenligner oplysningerne fra Ykontrolgruppen med resultaterne fra forsøgsgruppen for at påvise eventuelle forskelle i de variabler, som indsatsen har til formål at ændre. Der er to typer kontrolgruppedesign, det "ægte" og det "uægte" forsøgsdesign. Ved den første type fordeles deltagerne tilfældigt i grupper. For at sikre, at fordelingen bliver tilfældig, skal hver person eller persongruppe i en målpopulation have samme mulighed for at blive valgt til enten forsøgsgruppen eller kontrolgruppen. Dette betragtes som den optimale fremgangsmåde, fordi man undgår systematiske forskelle (f.eks. Yudvælgelseeffekt, Yskævhed) mellem grupperne, og fordi resultaterne bliver mere pålidelige. Det er imidlertid en kostbar fremgangsmåde, og det er sjældent, at man benytter randomiseringsprincippet ved evaluering af forebyggende indsatser. I stedet er der tilbøjelighed til at anvende uægte forsøgsdesigns, hvor folk fordeles i grupper efter andre procedurer, som f.eks. matching (når der vælges en kontrolgruppe, som ligner forsøgsgruppen mest muligt).

Kulturelle sædvaner

Kulturelle sædvaner er i denne sammenhæng rusmiddelforbrugende former for adfærd, som påvirkes af et bestemt samfunds kulturelle eller sociale normer. Som eksempel kan nævnes vindriking til måltiderne i Sydeuropa eller øldriking efter fyraften i Tyskland. Kulturelle sædvaner er bestemmende for brugen eller ikke-brugen af rusmidler i sociale situationer og forbrugets omfang og hyppighed og kan påvirke opfattelsen af rusmiddelforbrugende adfærd. Et af målene for en forebyggende indsats

kunne være at ændre disse kulturelle sædvaner på en måde, der gør rusmiddelfrie alternativer mere accepteret.

Kvalitativ model

Ved kvalitative evalueringer er målet at forstå et program eller særlige aspekter af programmet som en helhed. I stedet for at begynde evalueringen med bestemte forventninger og undersøge og måle fremskridt og resultater (Ykvalitativ model) lægges vægten på en detaljeret beskrivelse og dybtgående forståelse af resultaterne, som fremgår af den direkte kontakt og erfaring med programmet og dets deltagere. Kvalitative teknikker bygger på iagttagelser, interviews, case studies og andre praktiske midler. Den kvalitative model kan anvendes alene eller i kombination med den kvantitative model, f.eks. når der i et program lægges vægt på individualiserede resultater, når programkvaliteten giver anledning til bekymring, eller når målene for et program er forholdsvis vage. Kvalitative data kan ikke let sammenfattes i tal, men de kan omdannes til Ykvalitative data.

Kvalitet af indsatsen

Kvaliteten af indsatsen henviser til, hvorledes deltagerne eller fagfolkene vurderer indsatsen og dens kvalitet. Indikatorer, der viser, hvorledes en indsats opfattes, kan omfatte accept af indholdet, graden af identifikation med eller troværdighed af indholdet, tilfredshed med indsatsen, personlig gevinst og relevans for problemet. Indikatorer, som viser, hvorledes indsatsens kvalitet opfattes, kan være bl.a. indsatslederens overtalelsesevner, hans motivation og samspillet mellem indsatslederen og deltagerne.

Kvantitativ model

Kvantitative data er iagttagelser, som let kan fremstilles numerisk, som f.eks. besvarelser af strukturerede spørgeskemaer. En kvantitativ evaluering går først og fremmest ud på at måle et begrænset antal specificerede resultater. Vægten lægges på måling, sammenfatning, sammenholdelse og sammenligning af målinger og på at få en mening ud af kvantitative analyser. I forbindelse med den kvantitative model benyttes ofte teknikker som f.eks. specifikke forsøg og anvendelse af kontrolgrupper. Den kvantitative model har særlig stor betydning, når hovedformålet med evalueringen er at fastslå, om et program er effektivt (Ykvalitativ model).

Livsfærdigheder

Livsfærdigheder gør det muligt for folk at tackle dagligdagens krav og udfordringer effektivt, idet de lærer at tilpasse sig og få en positiv adfærd. Livsfærdigheder øger folks kompetence, mindsker deres tilbøjelighed til at bruge rusmidler og fremmer børns og unges helbred og velfærd. Følgende livsfærdigheder er ofte mål for forebyggende indsatser: beslutningstagning, problemløsning, kreativ tænkning, kritisk tænkning, effektiv kommunikation, evne til at opretholde gode interpersonelle relationer, selverkendelse, indlevelse, evne til at tøjle følelser, evne til at håndtere stress samt evne til at rette sig op igen.

Livsstil

Livsstil vedrører specifikke Yholdninger til rusmidler hos visse grupper og under bestemte sociale eller miljømæssige omstændigheder. Party-scenen er et eksempel på en livsstil, hvor natklubsbesøg forbindes med brugen af syntetiske rusmidler. En forebyggende indsats kan have en ændring af livsstilen som et af sine mål.

Mellemliggende målgruppe

En mellemliggende målgruppe er en gruppe personer, som en indsats er rettet mod, uden at der er tale om den endelige målgruppe. Man håber, at den mellemliggende målgruppe vil kunne påvirke den Yendelige målgruppes rusmiddelforbrugende adfærd ved at videreformidle indsatsens indhold. Multiplikatorcentrerede modeller, ung-til-ung-modeller og familieorienterede modeller er alle eksempler, hvor en indsats rettes mod en mellemliggende målgruppe.

Mål

Mål er specifikke og målelige erklæringer om det tilstræbte resultat af den forebyggende indsats. Med henblik på evaluering skal det ved formuleringen af mål anføres, hvilke variabler der skal ændres, ligesom der skal fastsættes målelige succeskriterier. Der skal være en plausibel, testbar formodning som bindeled mellem programaktiviteter og mål og mellem mål og tilstræbte resultater. Medmindre vage mål omformuleres til helt specifikke mål, vil det ikke være muligt at gennemføre en indsats eller vurdere indsatsens effektivitet.

Målgruppe

Målgruppen er den gruppe personer, husstande, organisationer, lokalsamfund eller andre identificerbare enheder, som er genstand for en forebyggende indsats. Der kan sondres mellem to former for målgrupper, nemlig de Yendelige målgrupper og de Ymellemliggende målgrupper. Det er vigtigt at analysere og vurdere målgruppens størrelse og karakter omhyggeligt, når Ybehovet for en forebyggende indsats skal dokumenteres. Herved vil projektets kvalitet og effektivitet også blive forøget.

Normer

Normer er uskrevne adfærdsregler, der fremstår som meninger eller holdninger. I forbindelse med forbrug af rusmidler er normative meninger på grundlag af empirisk forskning blevet identificeret som stærke Yeffektvariabler, som sætter Yrusmiddelforbrugende adfærd i gang. Et af målene for en forebyggende indsats kan være at påvirke eller ændre disse normative meninger.

Nytænkning

Nytænkning er sammen med Yfastholdelse og Ytroskab et aspekt af gennemførelsen. Nytænkning henviser til ændringer i et programs indhold og gennemførelse i forhold til de oprindelige planer. Nytænkning adskiller sig fra manglende fastholdelse ved at omfatte forsætlige og planlagte ændringer, som foretages for at øge programmets effektivitet (i modsætning til manglende accept, manglende samarbejde eller ikke-

planlagte ændringer). Nytænkning er særlig af betydning, når programmets effekt kan øges ved at afpasse indholdet efter bestemte forhold eller populationer.

Objektivitet

Objektivitet er sammen med Ypålidelighed og Ygyldighed en vigtig kvalitetsindikator for et Yinstrument. Objektivitet betyder, at de resultater, der opnås med instrumentet, er uafhængige af den person, der måler oplysningerne - forskellige personer, som benytter det samme instrument, bør nå frem til samme resultater.

Observatør

En observatør deltager i en forebyggende aktivitet for at lytte til og iagttage den verbale og ikke-verbale adfærd samt samspelet mellem deltagere og projektilrettelæggere. I modsætning til dagligdagens iagttagelser kræver en sådan empirisk iagttagelse en plan, som angiver de former for adfærd, der skal iagttages, og om det er tilladt at fortolke iagttagelsen, samt hvor, hvornår og hvorledes iagttagelsen finder sted og registreres.

Observatøren bør gøres bekendt med konceptet bag den specifikke forebyggende indsats for bedre at forstå, hvad iagttagelsen betyder, uden dog at få forklaret de specifikke evalueringshypoteser. Dette skyldes ønsket om at sikre en fordomsfri iagttagelse. Observatører bør endvidere uddannes i brugen af iagttagelser.

Planer om at bruge narkotika

Planer om at bruge narkotika er en Yeffektvariabel, som ofte benyttes som Yindikator ved resultatevalueringer. Det, der registreres, er, om en person mener, at han eller hun vil komme til at bruge narkotika i fremtiden. Dette aspekt er særlig nyttigt ved primær forebyggelse rettet mod børn, når det ikke giver nogen mening at spørge, om de allerede har brugt narkotika.

Problemadfærd

Visse former for problemadfærd kan betragtes som Yrisikofaktorer i forbindelse med rusmiddelforbrug. Problemadfærd kan omfatte overdrevent genert eller aggressiv adfærd, løgn, tyveri, skulkeri, angst osv.

Præ- og posttest

Præ- og posttestdesign er en enkel måde, hvorpå man kan planlægge en resultatevaluering uden at råde over en Ykontrolgruppe. Ved dette design er det alene de personer, som indsatsen når, der "måles". De testes (f.eks. hvad angår deres viden, holdninger eller hensigter) før og efter indsatsen. Det undersøges derefter, om der er statistisk signifikante forskelle mellem de to målinger. Fordelen ved dette design er dets enkelhed og den kendsgerning, at det ikke er tidkrævende. Den største ulempe er, at man uden en kontrolgruppe ikke kan vide, om resultaterne virkelig skyldes indsatsen, eller om de kan tilskrives andre faktorer, som let kan forveksles med indsatsen.

Prævalens

Prævalens er udbredelsen af tilfælde af en bestemt type (samme tilstand eller kendetegn) i befolkningen i et bestemt geografisk område på et givet tidspunkt (f.eks. antallet af personer, der har brugt hash i det forløbne år).

Pålidelighed

Pålidelighed, Ygyldighed og Yobjektivitet er væsentlige kvalitetsindikatorer for et Yinstrument. Et instruments pålidelighed defineres som den udstrækning, i hvilken der kan opnås identiske resultater ved gentagne indsamler af data om de samme emner. Pålidelighedsangivelser viser, om instrumentet giver konsekvente resultater. Hvis et instrument er upålideligt, udvandes eller tilsløres eventuelle reelle forskelle. Hvis resultatet af en effektiv indsats f.eks. måles med et upålideligt instrument, kan indsatsen fremstå som mindre effektivt, end det er i virkeligheden, og omvendt.

Risikofaktorer

Risikofaktorer er personlige eller sociale omstændigheder, som formodes at øge sandsynligheden for - i dette tilfælde - rusmiddelmisbrug. De er derfor modsætningen til Ybeskyttende faktorer. Noget tyder på, at børn, som mangler social kompetence, og som er aggressive, er i større fare for at få et narkotikaproblem end dem, der er bedre integreret. En række undersøgelser har vist, at asocial adfærd som f.eks. aggressivitet så tidligt som i første klasse kan gøre det muligt at forudsige et tidligt rusmiddelforbrug, som senere vil udvikle sig til et rusmiddelmisbrug. I litteraturen sondres der mellem risikofaktorer i den tidlige barndom (som f.eks. manglende social kompetence, manglende social støtte i familien), risikofaktorer i den sene barndom (manglende problemløsningsevner, skadelige familienormer, manglende selvværd) og risikofaktorer i puberteten (kammeraters negative indflydelse, begrænset selvværd på grund af pubertetsproblemer).

Rusmiddelforbrugende adfærd

Rusmiddelforbrugende adfærd henviser til forbruget af et rusmiddel. Rusmiddelforbrugende adfærd kan beskrives på grundlag af de anvendte rusmidler (alkohol, heroin, kokain, hash osv.), forbrugsmønstrene (lejlighedsvis brug, jævnlig brug, brug i fritiden, misbrug, afhængighed osv.) og forbrugshyppigheden.

Skævhed

Skævhed henviser til alle former for ikke-planlagte og ofte ubemærkede forandringer under dataindsamlingsprocessen, som kan fordreje evalueringens resultater. Skævhed kan f.eks. opstå, hvis kun specifikke undergrupper i målgruppen deltager i indsatsen (f.eks. kun højt motiverede børn). En sådan stikprøve er "skæv", og resultaterne kan være misvisende. Skævhed kan også opstå ved Yfracfald og logiske fejl i evalueringens designet.

Spørgeskema

Et spørgeskema er en liste over spørgsmål, hvis besvarelse kan vurderes systematisk. Der findes spørgeskemaer, hvor den adspurgte selv skal formulere svarene, og spørgeskemaer, hvor de adspurgte skal vælge mellem flere mulige svar.

Statistiske metoder

Afhængigt af dataenes karakter er der en række forskellige statistiske metoder, der skal anvendes ved gruppesammenligninger. Som eksempler på metoder til gruppesammenligning af to variabler kan nævnes chi i anden-testen, t-testen og ANOVA-testen (ANalysis Of VAriance). De metoder, der benyttes ved mere end to afhængige variabler, benævnes "multivariatsammenligninger". Et eksempel på dette er MANOVA-testen (Multivariate ANalysis Of VAriance).

Ved analyser af gentagne foranstaltninger (f.eks. Ypræ- og posttests) kræves statistiske metoder, som egner sig til afhængige stikprøver. Dette betyder, at man ikke kan anvende chi i anden-tests.

For at sammenligne resultatdata med procesdata kræves en "regressionsanalyse". Ved denne fremgangsmåde bestemmes det f.eks., om og i hvilket omfang virkningerne af en indsats skyldes måden, hvorpå den blev gennemført.

Chi i anden-testen

Chi i anden-testen benyttes ved sammenligning af data fra to eller flere forskellige grupper. Testen kan benyttes ved kategoriske variabler som f.eks. køn (i modsætning til kontinuerlige variabler som f.eks. alder). Ved testen omdannes en variabel til kategorier, og der beregnes en "chi i anden"-statistik. Denne statistik viser, om grupperne er sammenlignelige, eller om de afviger væsentligt fra hinanden.

T-testen

Ved t-testen undersøges det, om gennemsnittet for en variabel vedrørende subjekter i én gruppe afviger væsentligt fra gennemsnittet i en kontrolgruppe. T-testen kan anvendes på stikprøver, som er uafhængige eller afhængige af hinanden.

ANOVA-testen

ANOVA-testen anvendes for at undersøge forskellene mellem gennemsnittene for to eller flere uafhængige grupper og analysere, hvor usandsynligt det er, at der i en randomiseret stikprøve fra en enkelt population vil kunne observeres forskelle.

Strukturforandringer

Den strukturelle model tager sigte på at ændre omstændighederne - herunder de sociale omstændigheder - således, at det øger sandsynligheden for, at enkeltpersoner vil opføre sig på en ønsket måde. Modellen omfatter projekter, som tager sigte på narkotikarelaterede sociale problemer, rådgivningscentre for partnerproblemer og narkotikafrie alternativer som f.eks. ungdomscentre og sportsanlæg.

Troskab

Sammen med Yfastholdelse og Ynytænkning er troskab et aspekt af programgennemførelsen. Troskab måler, om programmet blev gennemført som oprindeligt planlagt, dvs. hvor nøje det overholdt planerne. Troskab kan måles enten ved en bedømmers subjektive vurdering eller ved en mere objektiv dokumentation af fremgangsmåder, der f.eks. viser, om det krævede antal lektioner blev afholdt.

Udvælgelseseffekter

Udvælgelseseffekter svækker en stikprøves repræsentative karakter. Udvælgelseseffekten kan ligge i, at de deltagere, der er lettest at nå, også er dem, som med størst sandsynlighed vil ændre sig. Projekter, der bygger på frivilligt samarbejde, er derfor dem, der oftest påvirkes af udvælgelseseffekter. (Se også Yskævhed.)

Uventede ændringer

Uventede ændringer i programgennemførelsen eller -evalueringen er ændringer eller afvigelser i forhold til programplanen, som var uplanlagte og uforudsete. Uventede ændringer kan have negative konsekvenser (manglende accept af programmet, ændringer af skoledistrikter, budgetnedskæringer osv.). Men ændringerne kan også have positive konsekvenser som f.eks. uventede høje deltagertal eller ekstra sponsorer.

Variierende behovsopfattelser

Potentielt har alle fagfolk, politiske beslutningstagere og Ymålgrupper forskellige opfattelser af, hvad der udgør et problem. Det, der fremstår som et problem i én gruppe, opfattes måske ikke som et problem i en anden gruppe. Forskning kan naturligvis ikke afgøre spørgsmålet om, hvilken opfattelse der er den "rigtige". Men forskning kan fjerne de konflikter, der kan opstå, når man tackler narkotikafænomener fra forskellige synsvinkler. En del af evalueringen af planlægningen kan bestå i en Ybehovsvurdering fra de forskellige synsvinkler, som indsatsen kan dække over.

Viden om rusmiddelforbrug

HER TÆNKES DER PÅ DELTAGERNES FAKTISKE VIDEN OM RUSMIDDELFORBRUG. UD FRA DEVISEN, AT "VIDEN ER MAGT", GÅR MAN UD FRA, AT MANGLENDE VIDEN GØR FOLK MERE TILBØJELIGE TIL AT BRUGE RUSMIDLER, MENS ET KENDSKAB TIL DE RELEVANTE FORHOLD FÅR DEM TIL AT VÆLGE EN SUND LIVSSTIL. VIDEN OM RUSMIDDELFORBRUG ER EN YEFFEKTVARIABEL, DER OFTE BENYTTES SOM YINDIKATOR VED RESULTATEVALUERINGER.

LITTERATUR

Nedenstående litteraturliste er ikke tænkt som en udtømmende oversigt over litteraturen om evaluering. Der er tale om de artikler og bøger, som var til hjælp under udarbejdelsen af retningslinjerne. Artikler og bøger markeret med en asterisk (*) blev vurderet som særlig nyttige med henblik på evalueringer.

- Braverman, M. (1989) *Evaluating health promotion programs*. San Francisco: Jossey-Bass Inc.
- Bruvold, W. (1993) 'A meta-analysis of adolescent smoking prevention programs', *American Journal of Public Health*, 83 (6), 872-880.
- Card, J. m.fl. (1992) 'Planning an evaluation and estimating its cost', *Evaluation and the Professionals*, 15 (4), 75-89.
- Collins, L. og Seitz, L. (1994) *Advances in data analysis for prevention intervention. NIDA research monograph*, Rockville: NIDA.
- Conrad, K. m.fl. (1991) 'Threats to internal validity in worksite health promotion programme research: common problems and possible solutions', *American Journal of Health Promotion*, 6 (2), 112-122.
- Dryfoos, J. (1993) 'Lessons from evaluation of prevention programs', *Prevention Evaluation Report*, 1 (1), 2-3.
- Elder, J. m.fl. (1994) 'CATCH: Process evaluation of environmental factors and programs', *Health Education Quarterly*, 2, 107-127.
- *Fitz-Gibbon, C. og Morris, L. (1988) *How to analyze data (second edition)*, Beverly Hills: Sage.
- *Fitz-Gibbon, C. og Morris, L. (1989) *How to design a program evaluation (third edition)*, Beverly Hills: Sage.
- Hansen, W. m.fl. (1991) 'Program integrity as a moderator of prevention programme effectiveness: results for fifth grade students in the adolescent alcohol prevention trial', *Journal of Studies on Alcohol*, 52 (6), 568-579.
- Hansen, W. (1996) 'Pilot test results comparing the All Stars Program with seventh grade DARE: program integrity and mediating variable analysis', *Substance Use & Misuse*, 31 (10), 1359-1377.
- *Henerson, M. m.fl. (1988) *How to measure attitudes (second edition)*, Beverly Hills: Sage.
- *Herman, J. m.fl. (1989) *Evaluator's handbook (third edition)*, Beverly Hills: Sage.
- Hughes, J. og Sullivan, K. (1988) 'Critical reviews, outcome assesment in social skills training with children', *Journal of School Psychology*, 26, 167-183.
- *King, J. m.fl. (1988) *How to assess program implementation (second edition)*, Beverly Hills: Sage.

- Klepp, K. m.fl. (1993) 'Ten-year follow-up of the Oslo Youth Study Smoking Prevention Programme', *Preventive Medicine*, 22, 453-462.
- Meyer, A. m.fl. (1993) 'Balancing the priorities of evaluation with the priorities of the setting: a focus on positive youth development programmes in school settings', *The Journal of Primary Prevention*, 14 (2), 95-113.
- Morgan, M. (i trykken) *Towards the development of an instrument bank for the evaluation of prevention*, Lissabon: EMCDDA.
- *Morris, L. m.fl. (1988) *How to measure performance and use tests (second edition)*, Beverly Hills: Sage.
- *Morris, L. m.fl. (1988) *How to communicate evaluation findings (second edition)*, Beverly Hills: Sage.
- Muthen, B. og J`reskog, K. (1983) 'Selectivity problems in quasi-experimental studies', *Evaluation Quarterly*, 7 (2), 139-174.
- NIDA (1997) *Preventing drug use among children and adolescents - a research-based guide*, Rockville: NIDA.
- *Patton, M. (1989) *How to use qualitative methods in evaluation (third edition)*, Beverly Hills: Sage.
- Pentz, M. m.fl. (1990) 'Effects of program implementation on adolescent drug use behavior', *Evaluation Review*, 14 (3), 264-289.
- Pentz, M. og Trebow, E. (1991) 'Implementation issues in drug abuse prevention research', in Leukefeld, D. and Bukoski, W. (Eds) *Drug abuse prevention intervention research: methodological issues*, Rockville: NIDA.
- *Rossi, P. og Freeman, H. (1982) *Evaluation - a systematic approach (second edition)*, Beverly Hills: Sage.
- Scheirer, M. og Rezmovic, E. (1983) 'Measuring the degree of programme implementation', *Evaluation Review*, 7 (5), 599-633.
- Schinke, S. m.fl. (1991) *Substance abuse in children and adolescents*, Beverly Hills: Sage.
- Scriven, M. (1991) *Evaluation thesaurus (fourth edition)*, Beverly Hills: Sage.
- *Stecher, B. og Davis, W. (1988) *How to focus an evaluation (second edition)*, Beverly Hills: Sage.
- Sloboda, Z. og David, S. (1997) *Preventing drug use among children and adolescents. A research based guide*, Rockville: NIDA.
- Steckler, A. m.fl. (1992) 'Toward integrating qualitative and quantitative methods: an introduction', *Health Education Quarterly*, 19 (1), 1-8.

- Stufflebeam, D. (1995) *The Personal Evaluation Standards. How to assess systems for evaluation educators (sixth edition)*, Newbury Park: Corwin.
- Tobler, N. (1986) 'Meta-analysis of 143 adolescent drug prevention programmes: quantitative outcome results of programme participants compared to a control or comparison group', *Journal of Drug Abuse*, 16 (4), 537-567.
- Torabi, M. (1993) 'General standards for educational evaluations', *Health Values*, 17 (4), 57-59.
- Uhl, A. (1997a) 'Probleme bei der Evaluation von Präventionsmaßnahmen im Suchtbereich', *Wiener Zeitschrift für Suchtforschung*, 20, i trykken.
- Uhl, A. (1997b) 'Evaluation of primary prevention in the field of illicit drugs: definitions - concepts - problems', in Springer, A. and Uhl, A. (Eds) *Evaluation research in regard to primary prevention of drug abuse*, Bruxelles: Europa-Kommissionen.
- Vaeth, P. m.fl. (1995) 'Examining the link between provider roles and program development: findings from a process evaluation of a community-based prevention program', *The Journal of Primary Prevention*, 16 (1), 55-73.
- Van der Stel, J. (Ed.) (1998) "Alcohol, Drugs and Tobacco" Handbook Prevention, Pompidou Group, Council of Europe, Jellinek Consultancy Amsterdam.
- Wagner, E. og Guild, P.A. (1989) 'Primer on evaluation methods: choosing a strategy', *American Journal of Health Promotion*, 4 (2), 134-139.